

Funded by
the European Union

ВОЯГА ЕТМАГАН ФАРЗАНДЛАР УЧУН АЛИМЕНТЛАР: ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТ ВА ТЕГИШЛИ ХИЗМАТЛАР

ТОШКЕНТ
2026

Нашр учун масъуллар:

Азамат Салаев,

«Ўзбекистонда давлат хизматларини кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш»
лойиҳаси раҳбари

Маҳлиё Шодиева,

«Ўзбекистонда давлат хизматларини кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш»
лойиҳаси таҳлилчиси

Гулназ Алланиязова,

«Ўзбекистонда давлат хизматларини кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш»
лойиҳаси таҳлилчиси

Ушбу нашр Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилган. Унинг мазмуни учун мутлақ жавобгарлик БМТ Тараққиёт дастурининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ва юқорида кўрсатилган муаллифлар зиммасида бўлиб, у Европа Иттифоқининг нуқтаи назарини акс эттириши шарт эмас.

Ушбу нашрда баён этилган фикрлар ва хулосалар фақат нашр учун масъул шахсларнинг нуқтаи назарини ифодалайди ҳамда БМТ, шу жумладан БМТ Тараққиёт дастури ёки БМТга аъзо давлатларнинг расмий позицияси ҳисобланмайди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тараққиёт дастури (БМТТД) камбағаллик, тенгсизлик ва иқлим ўзгариши оқибатида юзага келадиган адолатсизликка қарши курашувчи БМТнинг етакчи ташкилотидир.

170 та мамлакатдаги кенг экспертлар ва ҳамкорлар тармоғи билан ишлаган ҳолда, биз инсонлар ва сайёра учун комплекс ва узоқ муддатли ечимларни яратишга кўмаклашамиз.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	4
1-БОБ АЛИМЕНТЛАР: ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТ	6
1.1. АСОСИЙ БОСҚИЧЛАР (МАРШРУТЛАР)	6
1.2. ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТ ТРИГГЕРИ	8
2-БОБ АЛИМЕНТ ОЛИШНИНГ АМАЛДАГИ МОДЕЛИ (AS-IS MODEL)	9
2.1. АЛИМЕНТЛАРНИ ИХТИЁРИЙ ТЎЛАШ ТАРТИБИ	9
2.2. АЛИМЕНТЛАРНИ СУД ТАРТИБИДА УНДИРИШ	13
2.3. АЛИМЕНТЛАРНИ МАЖБУРИЙ ТАРТИБДА УНДИРИШ	14
3-БОБ MY.GOV.UZ ОРҚАЛИ ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТНИ ПРОАКТИВ ТАРЗДА КУЗАТИБ БОРИШ МОДЕЛИ (TO-BE MODEL)	18
4-БОБ ХУЛОСАЛАР ВА ТАКЛИФЛАР	22
4.1. АСОСИЙ ХУЛОСАЛАР	22
4.2. ТАКЛИФЛАР	24
ИЛОВАЛАР	28
1-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ ИХТИЁРИЙ ТАРТИБДА ТЎЛАШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ)	28
2-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ СУД ТАРТИБИДА УНДИРИШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ)	30
3-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ МАЖБУРИЙ ТАРТИБДА УНДИРИШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ)	32
4-ИЛОВА. АЛИМЕНТ ОЛУВЧИНИНГ ЙЎЛИ: БОСҚИЧЛАР, ИШТИРОКЧИЛАР ВА УЗИЛИШ НУҚТАЛАРИ	34
5-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАР ЭКОТИЗИМИ: КИМ КИМ БИЛАН ЎЗАРО ҲАМКОРЛИК ҚИЛАДИ	35
6-ИЛОВА. АЛИМЕНТ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ АМАЛГА ОШИРИШ ТИЗИМИ: СЦЕНАРИЙЛАР ВА ЎТИШЛАР	36
7-ИЛОВА. АЛИМЕНТ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ АМАЛГА ОШИРИШ ТИЗИМИ: СЦЕНАРИЙЛАР, ЎТИШЛАР ВА МУАММОЛАР	37
8-ИЛОВА. ВОЯГА ЕТМАГАН ФАРЗАНДЛАРИ БЎЛГАН ОИЛАЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ ҚўЛЛАБ- ҚУВВАТЛАШ ТИЗИМИДАН ЧЕТДА ҚОЛИШИ	38

КИРИШ

Вояга етмаган фарзандларни таъминлаш учун алиментлар кўплаб оилаларга дахл қиладиган ҳамда аҳолининг ижтимоий жиҳатдан ҳимояга муҳтож қатламлари фаровонлигига бевосита таъсир кўрсатадиган энг кенг тарқалган ҳаётий вазиятлардан биридир. Алиментларга оид суд ишлари сонининг барқарор ўсиб бораётгани, шунингдек, мажбурий ижро тизимида тушаётган юқори юклама амалдаги механизмлар фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини самарали рўёбга чиқаришни тўлиқ таъминламаётганини кўрсатади.

Ўтказилган таҳлил шуни кўрсатадики, амалдаги тизимнинг асосий муаммоси ҳуқуқий воситаларнинг мавжуд эмаслигида эмас, балки унинг реактив хусусиятга эгаллигидадир. Алимент олиш ҳуқуқини рўёбга чиқариш кўп жиҳатдан алимент олувчининг фаол ҳаракатларига боғлиқ бўлиб, у жараёнларни мустақил равишда бошлаш, турли давлат органлари ўртасидаги ҳамкорликни мувофиқлаштириш ва уларнинг амалга оширилишини назорат қилишга мажбур. Айни пайтда, давлат зарур маълумотлар ва ваколатларга эга бўлишига қарамай, ҳаётий вазиятни проактив тарзда кузатиб бориш ўрнига, асосан мурожаатларга жавоб қайтариш билан чекланади.

Тизим ўзаро узлуксиз боғланиш мавжуд бўлмаган бир қатор тарқоқ босқичлар – ихтиёрий тартибда келишувга эришиш, суд муҳокамаси ва мажбурий ижро этиш босқичлари – йиғиндиси сифатида шаклланган. Ҳар бир босқичда жараёнга нотариуслар, судлар, давлат органлари, банклар ва иш берувчилар каби турли иштирокчилар жалб этилади. Бироқ улар ўртасидаги ҳамкорлик парчаланган хусусиятга эга бўлиб, бу жараёнда узилишларни келтириб чиқаради ва унинг яхлитлигини таъминлаш юқини алимент олувчи зиммасига юклайди. Натижада, фарзанд манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган жараён мураккаб, узоқ давом этадиган ва катта ресурс талаб қиладиган жараёнга айланади.

Қўшимча муаммо шундаки, амалдаги модель асосан фарзанд манфаатларини кафолатли таъминлашга эмас, балки алимент тўловчининг ўз мажбуриятларини бажаришини назорат қилишга йўналтирилган. Натижада, бутун тизимнинг самарадорлиги унинг ички мувофиқлиги билан эмас, балки алимент олувчининг мавжуд тўсиқларни енгиб ўтиш қобилияти билан белгиланади.

Аниқланган муаммоларга жавобан, ушбу тадқиқотда давлат ҳаётий вазиятни кузатиб боришда янада фаол роль ўйнайдиган проактив, интеграциялашган ва инсонга йўналтирилган моделга ўтиш таклиф этилмоқда. Бундай моделнинг асосий элементи фуқаро ва давлат ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик архитектурасини қайта кўриб чиқишдан иборат: алоҳида хизматлар тўпламидан маълумотлар ва ҳаётий вазиятларга асосланган ягона кузатиб бориш тизимида ўтиш.

Таклиф этилаётган чора-тадбирлар мазкур тизимни бир-бири билан боғлиқ бўлган бир нечта йўналиш орқали шакллантиришга қаратилган. Биринчидан, асосий эътиборни алимент тўловчидан вояга етмаган фарзандга – марказий манфаатдор шахс сифатида – қаратиш, уни тизимли равишда аниқлаш ва кузатиб боришни таъминлаш таклиф этилмоқда. Иккинчидан, давлат ахборот ресурслари нафақат хизматлар кўрсатадиган, балки зарур ҳаракатлар ва хабардор қилиш жараёнларини автоматик равишда бошлай оладиган ягона муҳит сифатида фаолият юритадиган рақамли инфратузилмани ривожлантириш назарда тутилмоқда. Учинчидан, алимент тўловлари

етарли бўлмаган ҳолларда компенсация механизмларини ҳам қамраб олган ҳолда, фарзанд таъминотининг энг кам даражасини таъминлашга оид ёндашувларни қайта кўриб чиқиш таклиф этилмоқда. Тўртинчидан, алимент тўловчиларнинг ихтиёрий иштирокини кенгайтириш ва тегишли ҳуқуқий муносабатлардаги низоилик даражасини камайтиришга қаратилган молиявий воситалар ва рағбатлантириш чораларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Таклиф этилаётган ёндашувларни амалга ошириш фуқаро тизимга мослашишга мажбур бўладиган моделдан тизим фуқаронинг ҳаётий вазиятига мослашадиган моделга ўтиш имконини беради. Бу алимент олувчи зиммасидаги юкни камайтириш, тўловларнинг олдиндан башорат қилиниши ва ўз вақтида амалга оширилишини таъминлаш, шунингдек, вояга етмаган фарзандлар манфаатларини янада самарали ҳимоя қилиш имконини яратади.

Шундай қилиб, таклиф этилаётган ўзгартишлар алоҳида тартиб-таомилларни қисман такомиллаштиришга эмас, балки марказида фарзанд турган, давлат эса тегишли ҳаётий вазиятни узлуксиз ва проактив тарзда кузатиб боришни таъминлайдиган фаол иштирокчи сифатида намоён бўладиган тизим фаолиятининг янги мантиғини шакллантиришга қаратилган.

1-БОБ | АЛИМЕНТЛАР: ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТ

Алиментлар — оиланинг бир аъзоси томонидан бошқа аъзосига кўрсатиладиган мажбурий моддий ёрдамдир. Кўп ҳолларда алиментлар фарзандлар таъминоти учун тайинланади. Вояга етмаган фарзандлар (Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 95-моддаси), шунингдек, меҳнатга лаёқатсиз ва ёрдамга муҳтож вояга етган фарзандлар (Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 100-моддаси) алимент олиш ҳуқуқига эга.

Алиментни фарзанд билан бирга яшамайдиган ота ёки она тўлайди (алимент тўловчи). Ўзбекистонда шаклланган амалиётга кўра, жуда кўп ҳолларда эркалар алимент тўлайдилар. Алиментни фарзанд билан бирга яшайдиган ота ёки она олади (алимент олувчи). Шунингдек, ота-онанинг ҳар иккаласи ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ҳолларда, алиментни фарзанднинг қонуний васийлари, тутинган ота-онаси ёки васийлик ва ҳомийлик органлари ҳам олиши мумкин.

Кўриб чиқиладиган мавзунинг долзарблиги судларда кўриладиган алимент ундириш билан боғлиқ низолар сонининг барқарор ўсиб бораётгани билан изоҳланади. Мазкур тенденция нафақат тегишли ҳаётий вазиятнинг кенг тарқалганини, балки уни тартибга солишда тизимли муаммолар мавжудлигини, жумладан судгача бўлган механизмлар самарадорлигининг етарли эмаслиги ва мажбуриятларни ихтиёрий равишда бажариш воситаларининг чекланганлигини ҳам кўрсатади.

Мавзунинг тармоқлараро хусусияти унинг аҳамиятини янада оширади. Алимент мажбуриятлари турли соҳалар кесишувида шаклланади ва амалга оширилади: хусусий-ҳуқуқий механизмлардан (музокаралар, медиация, юридик ёрдам) тортиб оммавий-ҳуқуқий институтларгача (суд тизими, ижтимоий ҳимоя, мажбурий ижро). Бундай комплекс хусусият алимент мажбуриятларини нафақат алоҳида ҳуқуқий институтлар доирасида, балки ўзаро боғлиқ жараёнлар ва механизмлар мажмуини қамраб олувчи ягона ҳаётий вазият сифатида ҳам таҳлил қилиш заруратини келтириб чиқаради.

Мазкур мавзуга алоҳида эътибор қаратилишига тегишли ҳаётий вазиятга кўпинча ижтимоий жиҳатдан ҳимояга муҳтож тоифалар – вояга етмаган фарзандлар ва улар билан бирга яшайдиган ота ёки она (аксарият ҳолларда аёллар) тушиб қолиши ҳам сабаб бўлади. Бу самарали ҳуқуқий ва ташкилий тартибга солишнинг аҳамиятини янада оширади, чунки фарзанднинг таъминот олиш ва муносиб турмуш шароитларига бўлган асосий ҳуқуқларини таъминлаш тегишли механизмларнинг қай даражада самарали ишлашига бевосита боғлиқ.

1.1. АСОСИЙ БОСҚИЧЛАР (МАРШРУТЛАР)

Қонунчиликда алиментларни келишув асосида ва суд тартибида тўлаш назарда тутилган. Келишув асосидаги тартиб алимент тўлаш тўғрисида келишув тузиш ва уни нотариал тасдиқлашни назарда тутди. Тадқиқот доирасида 2025 йилда нотариал тасдиқланган алимент тўлаш тўғрисидаги келишувлар сонига оид очиқ манбаларда эълон қилинган статистик маълумотларни аниқлашнинг имкони бўлмади.

Алиментларни суд тартибида тўлаш алимент олувчининг аризаси (даъво аризаси) асосида суднинг ҳал қилув қарори ёки суд буйруғи қабул қилинишини назарда тутди.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг статистик маълумотларига кўра, вояга етмаган фарзандлар учун алимент ундириш тўғрисидаги суд буйруқлари сони йилдан-йилга ортиб бормоқда. 2021 йилдан буён бундай суд буйруқлари сони 35,32 фоизга ўсиб, 2025 йилда 84 209 тани ташкил этган¹.

Вояга етмаган фарзандлар учун алимент ундириш тўғрисидаги суд буйруқлари статистикаси

	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.
Вояга етмаган фарзандлар учун алимент ундириш тўғрисидаги суд буйруқлари сони	62,225	69,494	69,927	77,518	84,209
Бошқа тоифадаги талаблар бўйича суд буйруқларига нисбатан фоиз ҳисобида	37,3	23,0	14,5	8,0	5,5

Ўзбекистон Республикаси Олий суди порталида интернет тармоғи орқали эълон қилинган фуқаролик ишлари бўйича суд қарорларига оид маълумотларга кўра, 2025 йилда алиментларга доир ишлар бўйича 9 186 та ҳал қилув қарори қабул қилинган. Бироқ мазкур ишлар фақат вояга етмаган фарзандлар учун алимент ундириш билан чекланмайди ва бошқа турдаги алимент мажбуриятларини, жумладан меҳнатга лаёқатсиз вояга етган фарзандлар ҳамда собиқ эр ёки хотин таъминоти учун алимент ундиришга оид ишларни ҳам қамраб олиши мумкин.

Кўп ҳолларда алимент тайинлаш ва олиш никоҳдан ажратиш билан боғланади. Бироқ Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилигига мувофиқ, эр-хотиннинг никоҳдан ажратилиши алимент ундириш тўғрисидаги аризаларни, шу жумладан даъво аризаларини кўриб чиқиш учун мажбурий шарт ҳисобланмайди. Асосий шарт – фарзандни ота-онадан бири таъминлаётгани ва иккинчи ота ёки онанинг фарзанд таъминотида иштирок этмаётганидир.

Алимент тўлашнинг келишув асосидаги ҳамда суд тартибидаги ҳар икки ҳолатида ҳам, алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тасдиқланган келишув ёки алимент ундириш тўғрисидаги суд буйруғи ихтиёрий равишда бажарилмаган тақдирда, Мажбурий ижро бюросининг жараёнга жалб этилиши назарда тутилади. Бундан ташқари, кўп ҳолларда айнан мажбурий ижро босқичида эр-хотинда вояга етмаган фарзандни (фарзандларни) таъминлаш билан боғлиқ қўшимча ҳуқуқлар юзага келади, уларни амалга ошириш эса алимент олувчидан вояга етмаган фарзанднинг (фарзандларнинг) ҳуқуқларини фаол ҳимоя қилишни талаб этади.

Шундай қилиб, кўриб чиқиляётган ҳаётий вазият доирасида вояга етмаган фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини амалга оширишнинг учта асосий маршрутини ажратиб кўрсатиш мумкин:

- ▶ фарзандни таъминлаш мажбуриятини ихтиёрий тартибда ҳал этиш ва бажариш;
- ▶ алимент мажбуриятини суд тартибида белгилаш;
- ▶ алимент мажбуриятини бажариш, шу жумладан ижро ҳужжатини ихтиёрий ва мажбурий тартибда ижро этиш.

Кўрсатилган маршрутлар ҳар бир оила учун мажбурий кетма-кетликни ташкил этмайди. Ота-она фарзанд таъминоти масаласини судга мурожаат қилмасдан туриб ҳал этиши мумкин; алимент олувчи олдиндан келишув тузмасдан бевосита судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга; ижро иши юритуви эса нотариал тасдиқланган келишув асосида

¹ <https://stat.sud.uz/civil>

ҳам, суд ҳужжати асосида ҳам қўзғатилиши мумкин. Шу сабабли кейинги таҳлилда ихтиёрий, суд ва ижро тартиблари битта ҳаётий вазиятнинг мустақил, бироқ ўзаро боғлиқ маршрутлари сифатида кўриб чиқилади.

1.2. ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТ ТРИГГЕРИ²

Ҳаётий вазият триггери деганда шахснинг амалдаги ёки ҳуқуқий ҳолатидаги фойдаланувчи йўлини (user journey) бошлаб берадиган ҳамда хизматлар кўрсатиш ёки оммавий ваколатларни амалга ошириш доирасида шахснинг ўзи ва давлат органлари томонидан бажариладиган ҳаракатлар, тартиб-таомиллар ва қарорлар мажмуининг юзага келишини тақозо этадиган ўзгариш тушунилади.

Бунда юқорида келтирилган ҳар бир асосий босқич (маршрут) ўз триггерига эга:

- ▶ алиментларни ихтиёрий тўлашни бошлаш учун асос (триггер) — ота-она алоҳида яшаётган шароитда вояга етмаган фарзандни таъминлаш масаласи бўйича амалдаги келишувнинг мавжудлиги ёки ота-онадан бирининг ушбу мажбуриятни ихтиёрий бажаришни бошлаганидир;
- ▶ алимент ундиришнинг суд тартибини бошлаш учун асос (триггер) — алимент тўлаш тўғрисида келишув мавжуд бўлмаган ҳолда ота-онадан бирининг вояга етмаган фарзандни таъминлаш мажбуриятини бажармаслиги ёки лозим даражада бажармаслигидир;
- ▶ мажбурий ижрони бошлаш учун асос (триггер) — алимент тўлаш мажбурияти бажарилмаган ёки лозим даражада бажарилмаган ҳолда ижро ҳужжатининг мавжудлигидир.

Кўрсатилган ҳолатларни таҳлил қилиш дастлабки сигнал билан ҳаётий вазиятнинг бевосита триггерини фарқлаш имконини беради. Вояга етмаган фарзанднинг ота-онаси алоҳида яшашининг ўзи фарзанд таъминоти мавжуд эмаслигини англатмайди: иккинчи ота ёки она фарзанд билан боғлиқ харажатларда мунтазам иштирок этиши, нотариал тасдиқланган келишувни бажариши ёки таъминотни ўзаро келишилган бошқа шаклда тақдим этиши мумкин. Шу билан бирга, алоҳида яшаш ота-онанинг ҳар иккаласи фарзанд таъминотида қай тартибда иштирок этишини белгилаш зарурати юзага келадиган ҳолатни вужудга келтиради.

Мазкур тадқиқотда кўриб чиқиладиган ҳаётий вазиятнинг бевосита триггери – ота-она алоҳида яшаётган шароитда вояга етмаган фарзанднинг мавжудлиги ҳамда ота-онадан бирининг фарзанд таъминотини умуман таъминламаётгани ёки лозим даражада таъминламаётганидир. Таъминотни лозим даражада таъминламаслик тўловларнинг мунтазам амалга оширилмаслигида, уларнинг етарли бўлмаган миқдорда тўланишида, эришилган келишувга риоя этилмаслигида ёки иккинчи ота ёки онанинг фарзанд таъминотида умуман иштирок этмаслигида ифодаланиши мумкин.

Шундай қилиб, юқорида келтирилган ҳаётий вазият триггерида келиб чиқиб, ҳаётий вазиятнинг номини қуйидагича ифодалаш мумкин:

«Ота-она алоҳида яшаётган шароитда вояга етмаган фарзанднинг мавжудлиги ҳамда ота-онадан бирининг фарзанд таъминотини умуман таъминламаётгани ёки лозим даражада таъминламаётгани, шу жумладан ота-онадан бирининг меҳнат миграциясида бўлиши ёки амалда мавжуд эмаслиги ҳолатлари».

² Триггер – муайян ҳаётий вазият доирасида шахс ёки давлат органлари томонидан тегишли ҳаракатлар, тартиб-таомиллар ва қарорлар амалга оширилишини бошлаб берадиган воқеа, ҳолат ёки юридик аҳамиятга эга факт.

2-БОБ | АЛИМЕНТ ОЛИШНИНГ АМАЛДАГИ МОДЕЛИ (AS-IS MODEL)

Амалдаги қонунчилик шундай тузилганки, мазкур ҳаётий вазиятда ҳуқуқларни амалга ошириш **фарзанд билан бирга яшайдиган шахснинг (кўп ҳолларда аёлнинг) фаол ҳаракатларига**, жумладан давлат органларига мурожаат қилиши ва тегишли тартиб-таомилларни бошлашига боғлиқ.

2.1. АЛИМЕНТЛАРНИ ИХТИЁРИЙ ТЎЛАШ ТАРТИБИ

Алиментларни ихтиёрий тўлаш тартиби ҳаётий вазиятнинг мумкин бўлган маршрутларидан бири бўлиб, унда вояга етмаган фарзандни таъминлаш масалалари алимент олувчи ва алимент тўловчи (томонлар) ўртасидаги бевосита ўзаро ҳамкорлик орқали ҳал этилади.

Бундай ўзаро ҳамкорлик доирасида томонлар судга мурожаат қилмасдан фарзанд таъминотида иштирок этиш тартиби, миқдори ва шаклини мустақил равишда белгилайдилар. Одатда, келишувга эришилгандан кейин улар ўртасида келишмовчилик ва низолар мавжуд бўлмаган тақдирда, давлатнинг иштироки энг кам даражада бўлади. Томонларнинг бундай хатти-ҳаракатлари кўпроқ ёки камроқ расмийлаштирилган шаклда бўлиши мумкин.

Камроқ расмийлаштирилган хатти-ҳаракат **алиментларни юридик жиҳатдан расмийлаштирмасдан ихтиёрий тўлашдан иборат**, яъни томонлар ўзаро оғзаки келишувга эришадилар ва ҳар икки томон уни тўлиқ бажаради. Бу эса давлатнинг жараёнга жалб этилишини истисно қилади. Амалиётда томонлар ўртасидаги мураккаб шахсий муносабатлар сабабли бундай ҳолатлар кам учрайди. Бундан ташқари, бундай келишувларни ҳисобга олиш ва рўйхатдан ўтказиш механизмлари мавжуд эмаслиги туфайли норасмий келишувларнинг ҳақиқий кўламини баҳолаш имкони мавжуд эмас.

Камроқ расмийлаштирилган хатти-ҳаракат вояга етмаган фарзанд учун энг катта хавфни келтириб чиқаради ҳамда алимент олувчидан алимент ундириш билан боғлиқ ҳуқуқларни ҳимоя қилиш бўйича фаол ҳаракатларни талаб этади. Чунки келишувларга риоя этилмаган тақдирда, алимент олувчи алимент миқдорини белгилаш ва ижро ҳужжатини олиш учун суд жараёнини бошлаши лозим бўлади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг амалдаги нормаларига кўра, бунинг учун камида 16 кун – буйруқ тартибида иш юритишда ёки 45 кун – даъво тартибида иш юритишда талаб этилиши мумкин. Бунда мазкур муддатлар суд буйруғи ёки суднинг ҳал қилув қарори устидан шикоят қилиш, шунингдек уларни мажбурий ижро этиш муддатларини қамраб олмайди.

Кўпроқ расмийлаштирилган хатти-ҳаракат **алимент тўлаш тўғрисида нотариал тасдиқланган келишув тузишдан иборат**. Келишувнинг барча асосий шартлари ота-онанинг ўзи томонидан музокаралар жараёнида белгиланади. Томонларнинг хоҳишига кўра, мазкур музокараларга медиаторлар ва/ёки адвокатлар жалб этилиши мумкин.

Келишув шартлари бўйича ўзаро келишувга эришилгандан сўнг, томонлар ўртасидаги муносабат нотариуснинг иштироки билан тўлдирилади. Нотариус эришилган

келишувларга юридик куч беради. Шундай қилиб, ушбу босқичда давлатнинг иштироки ва роли томонларнинг хоҳиш-иродасини расмий қайд этиш билан чекланади.

Шунга қарамай, келишувнинг юридик кучга эгалиги унинг шартлари иккинчи томон – алимент тўловчи томонидан бузилган тақдирда, томонларга, кўп ҳолларда алимент олувчига, алимент миқдори бўйича низони ҳал этиш ва ижро ҳужжатини олиш учун судга мурожаат қилиш заруратисиз мажбурий чораларни қўллаш имконини беради. Бироқ алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тасдиқланган келишувни мажбурий ижро эттириш учун алимент олувчи томонидан фаол ҳаракатларни амалга ошириш зарурати сақланиб қолади.

Юқорида қайд этилганидек, музокаралар жараёнида томонлар медиаторлар ва/ёки адвокатларни жалб этишлари мумкин. Уларнинг иштироки музокаралар жараёнига кўмаклашади. Медиация тартиб-таомиллари натижасида тузилган медиатив келишув эса алимент олувчининг мазкур келишувни мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат қилишига асос бўлади. Бундай ариза Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси қоидаларига мувофиқ 25 кун ичида кўриб чиқилади.

Адвокатларнинг иштироки ҳам музокаралар жараёнига кўмаклашади ҳамда томонларга амалдаги қонунчилик бўйича маслаҳат бериш, зарур ҳолларда эса уларнинг манфаатларини ифода этиш ва ҳимоя қилиш орқали томонлар ҳуқуқларининг ҳимоя қилинишини таъминлашга қаратилган.

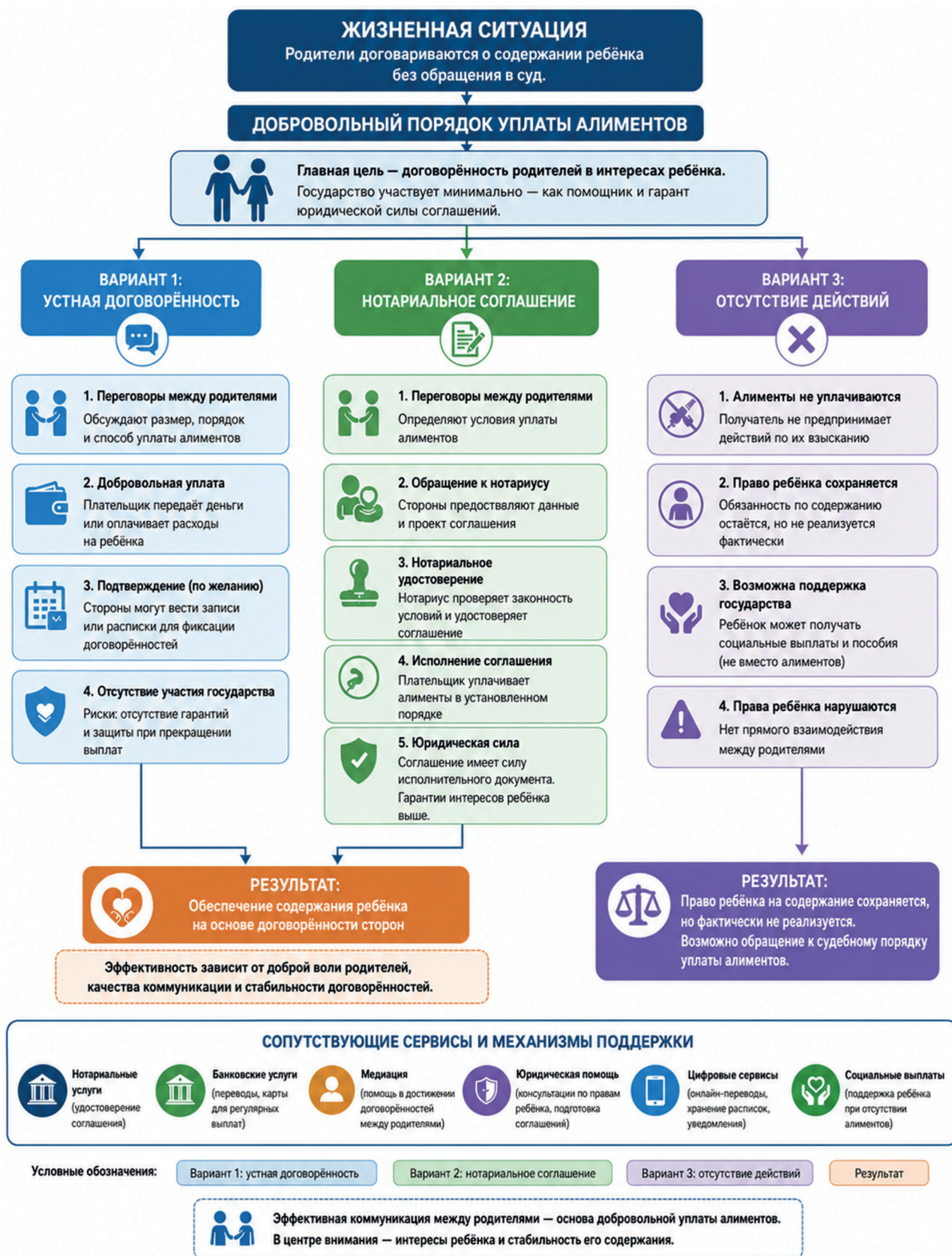
Шунга қарамай, келишувнинг юридик кучга эга экани унинг шартлари бошқа томон – алимент тўловчи томонидан бузилган тақдирда, томонларга, кўп ҳолларда эса алимент олувчига, алимент миқдори бўйича низони ҳал қилиш ва ижро ҳужжатини олиш учун судга мурожаат қилмасдан туриб мажбурий чораларни қўллаш имконини беради. Бироқ алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тасдиқланган келишувни мажбурий ижро эттириш учун алимент олувчининг фаол ҳаракатларни амалга ошириши зарурати сақланиб қолади.

Юқорида қайд этилганидек, музокаралар жараёнида томонлар медиаторлар ва/ёки адвокатларни жалб этишлари мумкин. Уларнинг иштироки музокаралар жараёнига кўмаклашади. Медиация тартиб-таомиллари натижасида тузиладиган медиатив келишув алимент олувчининг уни мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат қилишига асос бўлади. Мазкур ариза Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси қоидаларига мувофиқ 25 кун ичида кўриб чиқилади.

Адвокатларнинг иштироки ҳам музокаралар жараёнига кўмаклашади ва томонларга амалдаги қонунчилик бўйича маслаҳат бериш, зарур ҳолларда эса уларнинг манфаатларини ифода этиш ва ҳимоя қилиш орқали томонлар ҳуқуқларининг ҳимоя қилинишини таъминлашга қаратилган.

Мазкур босқичда **алимент олувчи алиментларни олиш бўйича ҳеч қандай чора кўрмайдиган ҳолат** ҳам юзага келиши мумкин. Бундай вазиятда томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар амалда мавжуд бўлмаслиги, фарзандни таъминлаш мажбурияти эса вояга етмаган фарзанд билан бирга яшаётган ота ёки она, кўп ҳолларда аёл томонидан бир томонлама бажарилиши ёхуд умуман бажарилмаслиги мумкин. Шунга қарамай, фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқи сақланиб қолади, бироқ мазкур ҳуқуқни амалга ошириш учун ота ёки она томонидан ҳуқуқий тартиб-таомиллар бошланмайди.

1-инфографика.

Амалдаги қонунчиликка кўра, бундай вазиятда давлат ижтимоий ҳимоя тизими орқали жараёнга жалб этилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2026 йил 29 январдаги 35-сон қарори 34-бандига мувофиқ, оилаларнинг бошқа тоифалари қаторида «ота ёки она фарзандни мустақил равишда тарбиялаётган оила» қуйидаги шартлар бажарилган тақдирда ижтимоий тўловларни олиш ҳуқуқига эга:

а) оилани «давлат қарамоғидаги оила» ва «камбағал оила» тоифаларига киритиш рад этилган бўлса;

б) оиланинг умумий даромадига 25 фоиз миқдорида камайтирувчи коэффициент қўлланилгандан кейин, оиланинг ҳар бир аъзосига тўғри келадиган ўртача ойлик жами даромад минимал истеъмол харажатларининг 1,5 бараваридан ошмаса;

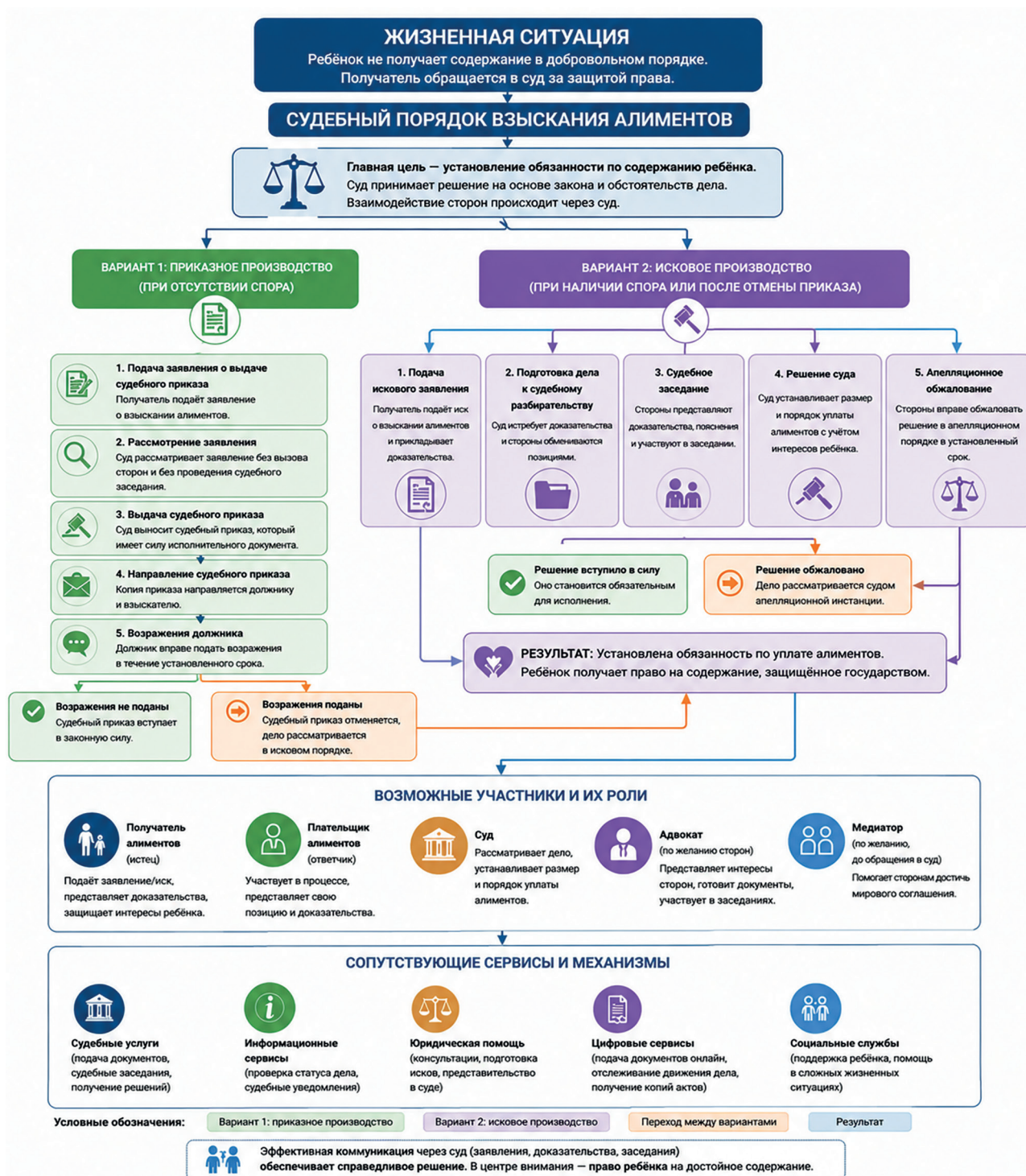
в) маҳалла еттилиги 30 кун ичида бундай оилани «камбағаллик чегарасидаги оила» тоифасига киритишни тавсия этган бўлса.

Ижтимоий тўловларни олиш учун ариза берувчи қуйидаги ҳаракатларни амалга ошириши лозим:

- ариза тақдим этиш – ушбу хизмат рақамлаштирилган бўлиб, аризани my.gov.uz портали ёки Ягона реестр орқали бериш мумкин;
- Ягона реестр даромадлар, жумладан солиқлар ва иш ҳақи, алиментлар, мол-мулк, транспорт воситалари ҳамда депозитлар тўғрисидаги маълумотларни автоматик равишда текширади ва оиланинг даромадини ҳисоблаб чиқади;
- рад этиш учун асослар мавжуд бўлмаса, иш ижтимоий ходимга ўтказилади. Ижтимоий ходим оиланинг ҳолатини ўрганади, сўровномани тўлдиради ва қуйидаги уч қарордан бирини қабул қилади:
- оилани тегишли тоифалардан бирига – «камбағал оила» ёки «давлат таъминотидаги оила» тоифасига киритади ва ариза берувчи ижтимоий тўловларни олади;
- оилани тегишли тоифага киритишни рад этади;
- даромад даражаси оилани мазкур тоифалардан бирига киритиш имконини бермаса, бироқ ижтимоий ходим оиланинг ҳолати оғир эканини аниқласа, оила тўғрисидаги маълумотни маҳалла еттилигига юборади. Маҳалла еттилиги бир ой ичида мазкур ҳолатни кўриб чиқиб, ариза берувчининг оиласини «камбағаллик чегарасидаги оила» тоифасига киритишни тавсия этиши мумкин.

Оиланинг мақоми тўлов тайинланган ёки сўнгги текширув ўтказилган санадан бошлаб камида ҳар йили бир марта қайта кўриб чиқилади. Бунда мақомни текшириш оилани олдиндан хабардор қилмасдан, проактив тарзда амалга оширилади. Оиланинг мақомини ўзгартириш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, оила бу ҳақда хабардор қилинади.

2-инфографика

2.2. АЛИМЕНТЛАРНИ СУД ТАРТИБИДА УНДИРИШ

Ихтиёрий тартибда ҳал этиш фарзанд таъминотини таъминлашга олиб келмаган ёки томонлар томонидан амалга оширилмаган ҳолларда, алимент олувчи бузилган ҳуқуқни ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилишга ҳақли. Бунда суд тартиби ўзининг ҳуқуқий табиатига кўра иккиламчи ҳисобланмайди: амалдаги қонунчилик ота-она ўртасида олдиндан келишувга эришишга уриниб кўрилмасдан ҳам бевосита судга мурожаат

қилиш имконини беради. Суд маршрути бевосита танланиши ёки ихтиёрий тартибда ҳал этишга бўлган муваффақиятсиз уринишдан кейин қўлланилиши мумкин.

Мазкур босқичда томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг хусусияти тубдан ўзгаради. Ихтиёрий тартибда алимент олувчи ва алимент тўловчи ўртасидаги бевосита ўзаро муносабат асосий ўрин тутса, суд тартибида барча кейинги ўзаро муносабатлар амалга ошириладиган марказий иштирокчи судга айланади. Томонлар энди бевосита келишувга эришмайди, балки ўз позицияларини белгиланган процессуал шаклда баён этади, қарор эса одил судлов функциясини амалга ошириш доирасида давлат томонидан қабул қилинади.

Низонинг мавжуд ёки мавжуд эмаслигига қараб, қонунчиликда иккита асосий процессуал тартиб назарда тутилган. Низо мавжуд бўлмаган ҳолда буйруқ тартибида иш юритиш қўлланилади. Унинг доирасида суд аризани томонларни чақирмасдан кўриб чиқади ва ижро ҳужжати кучига эга бўлган суд буйруғини чиқаради. Алимент тўловчи чиқарилган суд буйруғига норози бўлган тақдирда, у бекор қилиниши мумкин, бу эса ишни даъво тартибида кўриб чиқиш заруратини келтириб чиқаради. Даъво тартибида иш юритиш ҳар икки томон иштирокида тўлиқ суд муҳокамасини ўтказиш, далилларни текшириш ва суднинг ҳал қилув қарорини қабул қилишни назарда тутди.

Қўшимча равишда, суд ҳужжатларини апелляция тартибида қайта кўриб чиқиш имкониятини ҳам ҳисобга олиш лозим. Суд тизими бир неча босқичдан иборат бўлишига қарамай, мазкур тадқиқот доирасида эътибор биринчи ва апелляция инстанциялари билан чекланади. Чунки айнан ушбу босқичлардан ўтгандан сўнг суд ҳужжати қонуний кучга киради ва уни кейинчалик мажбурий ижро этиш учун ҳуқуқий асосни шакллантиради.

Ихтиёрий босқичдаги каби, суд тартибида ҳам қўшимча иштирокчилар, жумладан адвокатлар ва медиаторлар қатнашиши мумкин. Бироқ уларнинг иштироки ёрдамчи хусусиятга эга бўлиб, томонларнинг хоҳиш-иродасига боғлиқ. Бунда мазкур тадқиқот доирасида яраштириш тартиб-таомиллари алоҳида кўриб чиқилмайди, чунки улар ихтиёрий тартибда ҳал этиш босқичида батафсил ёритилган ва суд жараёнининг тузилишини принципиал жиҳатдан ўзгартирмайди.

Суд босқичининг асосий хусусияти шундаки, томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар расмийлаштирилган тус олади ва давлат воситасида амалга оширилади. Фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини самарали рўёбга чиқариш кўп жиҳатдан томонларнинг процессуал ҳаракатларни тўғри амалга оширишига, ишнинг ўз вақтида кўриб чиқилишига ва қабул қилинадиган суд қарорларининг сифатига боғлиқ. Бунда мазкур босқичнинг натижаси алиментларнинг бевосита олиниши эмас, балки кейинги алоҳида босқич – мажбурий ижро доирасида бажарилиши лозим бўлган юридик жиҳатдан мажбурий суд ҳужжатининг шаклланишидир.

2.3. АЛИМЕНТЛАРНИ МАЖБУРИЙ ТАРТИБДА УНДИРИШ

Алимент мажбуриятларини мажбурий ижро этиш расмийлаштирилган алимент мажбуриятини амалга оширишнинг энг мураккаб ва кўп таркибий қисмлардан иборат маршрути ҳисобланади. Унинг доирасида алимент олувчи ва алимент тўловчи ўртасидаги ўзаро муносабатлар давлат органлари тизими ҳамда бошқа иштирокчилар воситасида амалга оширилади. Томонларнинг бевосита ўзаро муносабати асосий ўрин

тутган олдинги босқичлардан фарқли равишда, мазкур босқичда аввал белгиланган мажбуриятнинг бажарилишини таъминловчи давлат ижрочиси асосий воситачи сифатида иштирок этади.

Мазкур босқичнинг асосий модели алимент олувчи ва алимент тўловчи ўртасидаги ўзаро муносабат бўлиб қолади, бироқ у воситали хусусият касб этади. Алимент олувчи, одатда, алимент тўловчи билан бевосита муносабатга киришмайди, балки давлат ижрочиси билан ўзаро ҳамкорлик қилади. Давлат ижрочиси эса, ўз навбатида, алимент тўловчи, унинг иш берувчиси, банклар, давлат ахборот тизимлари ва бошқа субъектлар билан ўзаро ҳамкорлик қилади. Шундай қилиб, алимент мажбуриятларининг амалда бажарилиши бир нечта иштирокчилар ўртасидаги мураккаб ўзаро муносабатлар тармоғи орқали таъминланади ва уларнинг ҳар бири ўз функциясини бажаради.

Ижро иши юритуви доирасида кўплаб ҳаракатлар амалга оширилади, жумладан ижро ишини қўзғатиш, ихтиёрий ижро этиш учун муддат белгилаш, қарздорнинг даромад манбаларини аниқлаш, иш ҳақи, пул маблағлари ва мол-мулкига ундирув қаратиш, чеклов чораларини қўллаш, шунингдек мажбуриятларнинг бажарилишини назорат қилиш. Қўшимча равишда, қарздорни ёки унинг мол-мулкини қидириш, иш берувчи билан ўзаро ҳамкорлик қилиш, алиментларни олиш учун махсус банк воситаларини очиш ва улардан фойдаланиш, шунингдек мажбуриятларни бажармаслик учун жавобгарлик чораларини қўллаш каби жараёнлар ҳам юзага келиши мумкин.

Бунда мазкур босқичнинг асосий хусусияти жараённинг барча иштирокчилари ўртасида доимий ва самарали коммуникация зарурати ҳисобланади. Давлат ижрочиси ахборотни ўз вақтида олиши ва етказиши, иш берувчи маблағларни тўғри ҳамда белгиланган муддатларда ушлаб қолиши ва ўтказиши, банклар тегишли операцияларни амалга оширишни таъминлаши, томонлар эса ўз ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида хабардор бўлиши лозим. Бундай коммуникациянинг мавжудэмаслиги ёки самарасизлиги ижро жараёнида узилишларга олиб келади. Бу эса, ўз навбатида, алимент олувчидан такрорий аризалар бериш, тушунтиришлар сўраб мурожаат қилиш, қўшимча тартиб-таомилларни бошлаш ва давлат органларининг ҳаракатларини назорат қилиш каби қўшимча ҳаракатларни амалга оширишни талаб этади. Амалдаги моделда ижрони таъминлаш билан боғлиқ юкламаларнинг сезиларли қисми амалда алимент олувчи зиммасига юкланади ва у идоралараро ҳамкорликдаги камчиликларни қоплашга мажбур бўлади.

Мазкур контекстда фарзанд манфаатларига йўналтирилганлик принципи алоҳида аҳамият касб этади. Жараённинг расмий иштирокчилари вояга етган шахслар ва давлат органлари бўлишига қарамай, барча ҳаракатларнинг пировард мақсади вояга етмаган фарзанднинг лозим даражада таъминланишини кафолатлашдан иборат. Бироқ тизим иштирокчилари ўртасидаги коммуникациянинг мураккаб ва парчаланган хусусияти кўп ҳолларда асосий эътиборни фарзанд манфаатларидан ижронинг тартиб-таомилга оид жиҳатларига қаратади, бу эса бутун тизим самарадорлигини пасайтиради.

Шундай қилиб, алимент мажбуриятларини мажбурий ижро этишни нафақат юридик ҳаракатлар мажмуи, балки марказида алимент олувчи ва фарзанд туриши лозим бўлган турли иштирокчилар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик жараёни сифатида ҳам кўриб чиқиш зарур. Мазкур босқич самарадорлигини ошириш барча иштирокчилар ўртасида барқарор, шаффоф ва узлуксиз коммуникацияни йўлга қўйиш билан бевосита боғлиқ. Бундай коммуникация алимент олувчи томонидан қўшимча ҳаракатлар амалга оширилиши заруратини камайтириши ҳамда унинг ҳуқуқларини расмий эмас, балки амалда ҳимоя қилишни таъминлаши лозим.

Ўтказилган таҳлил фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини амалга ошириш ягона чизиқли жараён эмас, балки мустақил ва ўзаро боғлиқ маршрутлар – ихтиёрий тартибда келишувга эришиш, алимент мажбуриятини суд тартибида белгилаш ва уни кейинчалик ижро этиш мажмуидан иборат эканини кўрсатади. Муайян оиланинг ҳолатларига қараб, мазкур маршрутлар мустақил равишда қўлланилиши ёки изчил равишда биридан иккинчисига ўтиши мумкин.

Ихтиёрий босқичда асосий роль ота-онанинг ўзига тегишли бўлиб, улар ўртасида фарзанд таъминоти масалалари юзасидан бевосита ўзаро ҳамкорлик амалга оширилади. Давлатнинг иштироки энг кам даражада бўлади ва, одатда, келишувларни расмий қайд этиш функцияси – нотариал тасдиқлаш билан чекланади. Мазкур босқичнинг самарадорлиги тўлиқ равишда томонлар ўртасидаги коммуникация сифатига ва

3-инфографика

уларнинг эришилган келишувларни бажаришга тайёрлигига боғлиқ. Бунда келишувнинг юридик жиҳатдан расмийлаштирилмагани ёки алиментларни олишдан воз кечилиши фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини амалга ошириш кафолатларининг мавжуд бўлмаслигига олиб келади.

Суд босқичига ўтилиши билан томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар давлат воситасида амалга ошириладиган тус олади. Суд алимент тўлаш бўйича юридик мажбуриятни белгилайдиган марказий иштирокчи сифатида майдонга чиқади. Жараён расмийлаштирилган хусусият касб этади ва томонлардан ҳужжатларни тайёрлаш, далилларни тақдим этиш ҳамда суд тартиб-таомилларида иштирок этишни ўз ичига олган фаол қатнашувни талаб қилади. Турли процессуал шакллар мавжуд бўлишига қарамай, мазкур босқичнинг натижаси ижро этилиши мажбурий бўлган суд ҳужжатининг шаклланишидан иборат. Бироқ бундай суд ҳужжатининг ўзи алиментларнинг амалда олинишини кафолатламайди.

Мажбурий ижро босқичида ҳуқуқни белгилашдан уни амалда рўёбга чиқаришга ўтилади. Мазкур босқич давлат органлари, банклар, иш берувчилар ва бошқа ташкилотларни ўз ичига олган кўп сонли иштирокчиларнинг жалб этилиши билан тавсифланади. Алимент мажбуриятларини ижро этиш жараёнининг барча иштирокчилари ўртасида доимий ахборот алмашинувини талаб қиладиган мураккаб ўзаро ҳамкорлик тизими орқали амалга оширилади. Бунда ижро самарадорлиги кўп жиҳатдан нафақат ҳуқуқий механизмларнинг мавжудлигига, балки идоралараро ҳамкорлик сифатига ҳам боғлиқ.

3-БОБ | MY.GOV.UZ ОРҚАЛИ ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТНИ ПРОАКТИВ ТАРЗДА КУЗАТИБ БОРИШ МОДЕЛИ (TO-BE MODEL)

Давлат хизматлари, сервислар ва бошқа механизмларни кўрсатишнинг реактив моделидан проактив моделига ўтиш мақсадида – бизнинг мисолимизда алимент олиш ҳуқуқини амалга оширишда – тегишли ҳаётий вазиятни фуқаронинг давлат билан ўзаро муносабатларини таъминловчи ягона фойдаланувчи интерфейси сифатида my.gov.uz орқали кузатиб боришни йўлга қўйиш таклиф этилади.

Бундай модель доирасида my.gov.uz фуқаро мустақил равишда излаб топадиган ва бошлайдиган алоҳида хизматлар агрегатори сифатида эмас, балки давлат ҳаётий вазият юзага келганини ўзи аниқлайдиган, фойдаланувчини унинг эҳтимолий оқибатлари, шу жумладан ҳуқуқий оқибатлари ҳақида хабардор қиладиган, кейинги қадамларни таклиф этадиган ва уларни ягона интерфейс доирасида амалга ошириш имконини таъминлайдиган рақамли муҳит сифатида қўлланилиши лозим.

Таклиф этилаётган моделнинг асосий фарқи шундаки, триггер ҳодисаси юз берганда my.gov.uz фойдаланувчи билан ўзаро муносабатни ўзи бошлайди, уни ўз вақтида хабардор қилади, амалга оширилиши мумкин бўлган ҳаракатлар бўйича тавсиялар тақдим этади ва уларни амалга ошириш воситаларидан фойдаланиш имконини беради. Бунда юридик аҳамиятга эга ҳаракатларни амалга ошириш тўғрисидаги якуний қарор фойдаланувчининг ўзида қолади.

Проактив кузатиб бориш мақсадларида ҳодисалар ва маълумотларнинг уч тоифасини ўзаро фарқлаш зарур.

Биринчи тоифа – ҳаётий вазият юзага келиши мумкинлигидан далолат берувчи, бироқ ўз-ўзидан фарзанд таъминоти мавжуд эмаслигини тасдиқламайдиган ахборот сигналларидир. Уларга никоҳдан ажратишнинг давлат рўйхатидан ўтказилиши, ота ёки онадан бирининг рўйхатдан ўтган яшаш жойи ўзгариши, оила таркибининг ўзгариши ёки ота-онанинг алоҳида яшаётганига оид бошқа маълумотлар кириши мумкин. Бундай сигналлар ота-онани фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқи, масалани ихтиёрий тартибда ҳал этишнинг мумкин бўлган усуллари ва мавжуд ҳуқуқий ёрдам механизмлари ҳақида ҳолисона хабардор қилиш учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Иккинчи тоифа – муайян алимент мажбуриятининг юзага келиши, ўзгариши ёки бекор бўлишини тасдиқлайдиган юридик аҳамиятга эга ҳодисалардир. Уларга алимент тўлаш тўғрисидаги келишувни нотариал тасдиқлаш, суд буйруғи ёки суднинг ҳал қилув қарорини қабул қилиш, суд ҳужжатининг қонуний кучга кириши, ижро иши юритувини қўзғатиш, алимент миқдорини ўзгартириш ҳамда алимент мажбуриятининг бекор бўлиши киради. Бундай ҳодисалар қонунчиликда назарда тутилган ҳаракатлар, маълумотларни узатиш ва иштирокчиларни хабардор қилиш жараёнларини автоматик равишда бошлаши мумкин.

Учинчи тоифа – мажбурият бажарилмаслиги хавфидан далолат берувчи сигналлардир. Уларга белгиланган мажбурият бўйича муайян давр мобайнида тўловлар келиб тушмаслиги, қарздорлик юзага келиши, алимент тўловчининг меҳнат муносабатлари тугаши, тўловнинг қайтарилиши, даромад манбаини аниқлаш имкони бўлмаслиги

ёки фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқи бузилиши мумкинлигини кўрсатувчи бошқа ҳолатлар киради. Бундай сигналлар санкцияларни автоматик равишда қўллашга эмас, балки ҳолатларни текширишга ва ваколатли органнинг ваколатлари доирасида тегишли жараёни бошлашга олиб келиши лозим.

Шундай қилиб, тизим никоҳдан ажратиш ёки ота-онанинг алоҳида яшашини алимент мажбурияти бажарилмаётгани билан автоматик равишда тенглаштирмаслиги лозим. Унинг вазифаси турли тоифадаги маълумотлардан уларнинг юридик аҳамиятига мутаносиб равишда – хабардор қилиш, белгиланган жараёни бошлаш ёки ҳуқуқ бузилиши хавфини текшириш мақсадида фойдаланишдан иборат.

Бунда тизимнинг проактив ҳаракатлари ҳуқуқий муносабатлар иштирокчиларининг хоҳиш-иродасини алмаштирмаган ҳолда, хабардор қилиш, кузатиб бориш ва юзага келган юридик оқибатларни техник жиҳатдан амалга ошириш билан чекланади.

Бундай моделнинг техник асосини маълумотларни бошқаришнинг реестр архитектураси ташкил этиши лозим. Бу my.gov.uz маълумотларни мустақил равишда шакллантирмасдан, уларни юридик аҳамиятга эга ахборотнинг ягона ва ишончли манбаи ҳисобланган давлат реестрларидан олишини назарда тутди. Ҳаётий вазият босқичи ва юзага келадиган ҳуқуқий оқибатларнинг хусусиятига қараб, жумладан фуқаролик ҳолати далолатномалари реестри, фарзанд ва унинг ота-онаси тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган аҳолининг базавий реестри, алимент мажбуриятининг рақамли профили, алиментларга оид суд ишлари реестри, ижро ишлари реестри, бандлик ва даромадлар реестрлари, шунингдек қонунчиликда йўл қўйилган доирада банклар ва бошқа молия ташкилотларининг ахборот ресурсларидан фойдаланилиши мумкин. Бунда тегишли маълумотларнинг тўлиқлиги, долзарблиги ва ишончлилиги учун жавобгарлик тегишли реестрлар ва бэк-офис тизимларининг эгалари зиммасида сақланиб қолиши лозим.

Триггер юзага келганда my.gov.uz фойдаланувчи учун нафақат хабарнома, балки тегишли кузатиб бориш чораларини ҳам автоматик равишда шакллантириши лозим. Масалан, тизим ота-она алоҳида яшаётганини ва уларнинг вояга етмаган фарзанди мавжудлигини қайд этса, алимент олувчига алимент тўлаш тўғрисида келишув тузиш ҳуқуқи, судга мурожаат қилиш тартиби, бепул юридик ёрдам олиш имконияти ва ижтимоий ҳимоя чоралари ҳақидаги маълумотлар автоматик равишда юборилиши мумкин. Айни вақтда алоҳида яшаётган ота ёки онага фарзанд таъминотида иштирок этиш мажбурияти сақланиб қолиши, ушбу мажбуриятни ихтиёрий тартибда расмийлаштириш ва бажаришнинг мумкин бўлган усуллари, шунингдек уни бажармасликнинг ҳуқуқий оқибатлари ҳақида холис ахборот юборилиши мумкин. Шундай қилиб, my.gov.uz нафақат хабардор қилиш, балки ҳаётий вазият иштирокчиларининг хатти-ҳаракатларига дастлабки босқичда таъсир кўрсатиш муҳитига айланиши лозим.

Моделнинг муҳим элементи шундан иборатки, жалб этилган иштирокчилар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик фойдаланувчи орқали эмас, балки реестрлар орқали маълумот алмашиш воситасида амалга оширилиши лозим. Амалдаги тизимда алимент олувчи суд, давлат ижрочиси, иш берувчи, банк ва бошқа иштирокчилар ўртасида амалда воситачи вазифасини бажаради. Таклиф этилаётган моделда ушбу вазифа бартараф этилиши керак.

Хусусан, суд ҳужжати қабул қилингани тўғрисидаги маълумотлар суд ишлари реестридан ижро тизимига автоматик равишда келиб тушиши; ижро иши юритуви қўзғатилгани ҳақидаги ахборот фойдаланувчининг шахсий кабинетига акс эттирилиши; алимент тўловчининг иш жойи ва даромадлари тўғрисидаги маълумотлар ушлаб қолишни автоматик равишда бошлаш учун қўлланилиши; иш берувчи зарур хабарномалар

ва талабларни рақамли шаклда олиши; банк эса фойдаланувчи томонидан такроран тасдиқлаш талаб этилмасдан молиявий операцияларнинг бажарилишини таъминлаши лозим. Бу коммуникациядаги узилишларни бартараф этиш, алимент олувчи томонидан амалга оширилиши лозим бўлган қўшимча ҳаракатлар сонини қисқартириш ва жараённинг узлуксизлигини таъминлаш имконини беради.

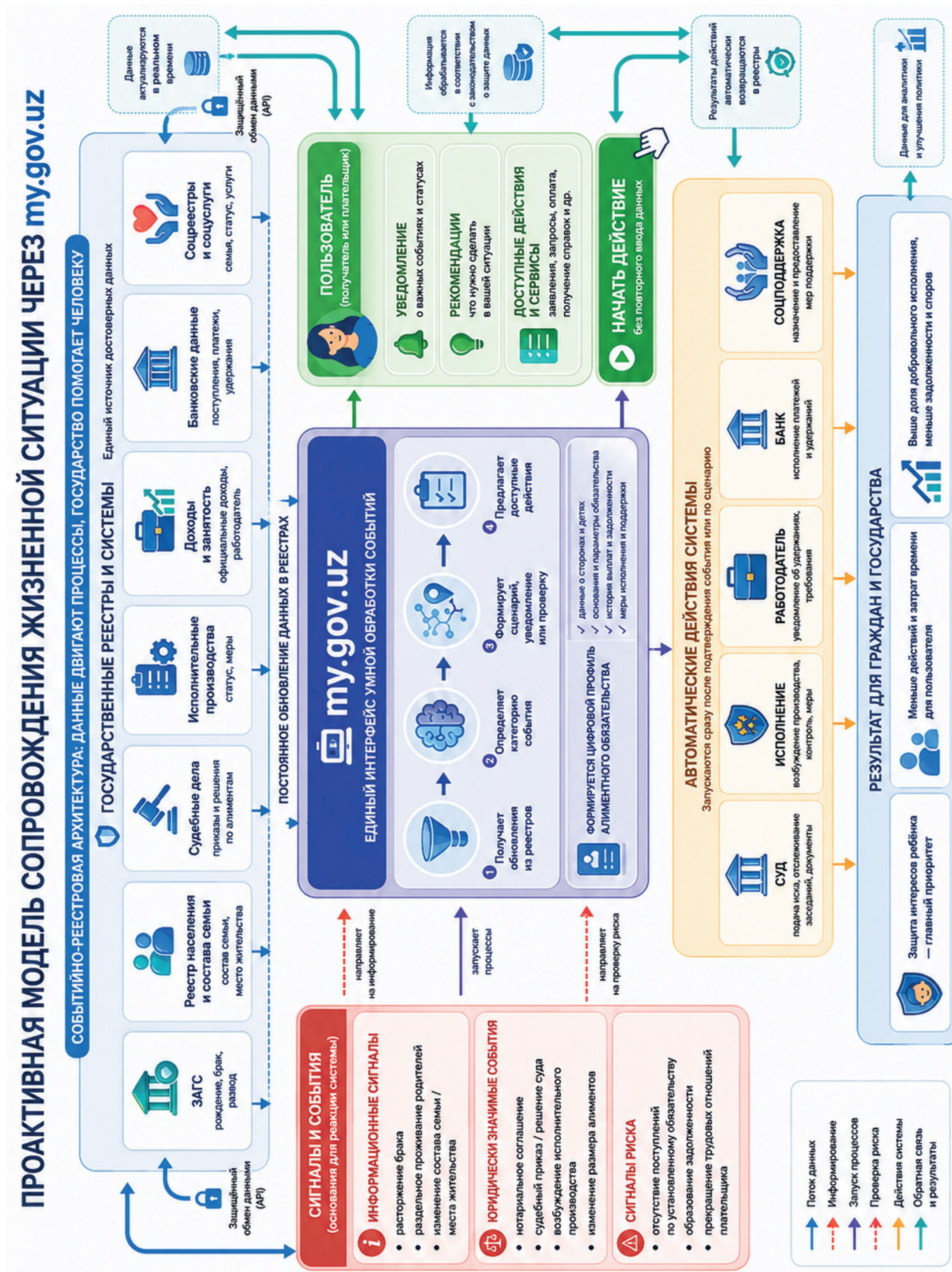
Алоҳида мисол сифатида алиментларга оид суд ишлари реестрини кўриб чиқиш мумкин. Унда тегишли суд жараёнлари ҳақидаги тўлиқ маълумотлар, жумладан томонлар, ишни кўриб чиқиш босқичлари ва суд ҳужжатлари тўғрисидаги ахборот жамланади. Бундай реестрни my.gov.uz билан интеграция қилиш бир қатор проактив сценарийларни амалга ошириш имконини беради. Масалан, суд мажлиси тайинланганда алимент олувчи ишни кўриб чиқиш санаси ва вақти ҳақидаги хабарномани, суд жараёнида иштирок этиш тартиби бўйича тушунтиришларни, шунингдек розилиги ва зарур асослар мавжуд бўлганда – ходимни суд мажлисида иштирок этиши учун ишдан озод қилиш зарурлиги тўғрисида иш берувчига юбориладиган хабарномани автоматик равишда олиши мумкин. Худди шу тарзда давлат ижрочиси суд ҳужжатини тушунтириш тўғрисидаги сўровни алоҳида қоғоз шаклида мурожаат қилмасдан, бевосита тизим орқали юбориши мумкин. Бундай сўров натижалари эса тегишли ҳаётий вазиятнинг рақамли профилида автоматик равишда акс эттирилади.

Таклиф этилаётган модель my.gov.uzни қабул қилиш мантиғини ҳам ўзгартиради. Амалдаги конфигурацияда фойдаланувчи унга айнан қайси хизмат кераклигини, жараённинг қайси босқичида турганини ва қайси органга мурожаат қилиши лозимлигини мустақил равишда аниқлашга мажбур. Проактив моделда эса my.gov.uz фойдаланувчига ҳаётий вазиятни аниқлашда ёрдам бериши, воқеалар ривожининг мавжуд вариантларини кўрсатиши ва кейинги ҳаракатлар маршрутини шакллантириши лозим. Бу «фуқаро хизматни излайди» моделидан «давлат фуқарони ҳаётий вазият доирасида кузатиб боради» моделига ўтишни англатади. Фойдаланувчи учун бу барча ҳужжатлар, хабарномалар, тавсиялар, мақомлар ва амалга оширилиши мумкин бўлган ҳаракатлар турли сайтлар, платформалар ва идоралар ўртасида ўтиб юриш заруратисиз, ягона рақамли дарча орқали тақдим этилишида ифодаланади.

Бунда бундай моделнинг асосий манфаатдор томони вояга етмаган фарзанд ҳисобланади, чунки айнан унинг таъминот олиш ҳуқуқи давлат томонидан тизимли равишда кузатиб бориладиган асосий масалага айланади. Алимент олувчи ҳам сезиларли самарага эга бўлади, зеро у турли органларнинг ҳаракатларини доимий равишда бошлаш, такрорлаш ва назорат қилиш заруратидан озод этилади. Шундай қилиб, таклиф этилаётган модель алоҳида хизматларни шунчаки рақамлаштиришга эмас, балки давлат муносабат билдиришининг бутун мантиғини қайта ташкил этишга қаратилган: аризаларга эпизодик жавоб беришдан маълумотлар, триггерлар ва идоралараро ҳамкорлик асосида ҳаётий вазиятни узлуксиз кузатиб боришга ўтиш.

Бундай модель жорий этилиши натижасида давлат қарздорлик аллақачон юзага келган ва низо мажбурий ижро босқичига ўтганидан кейин эмас, балки анча олдинги босқичларда – ҳаётий вазият юзага келган пайтда, юридик аҳамиятга эга ҳодисалар содир бўлганда ҳамда хавф белгилари аниқланганда ҳаракат қила олади. Бу алимент мажбуриятларини ихтиёрий равишда бажариш улушини ошириш, суд ва ижро низолари сонини қисқартириш, алимент олувчи зиммасидаги юкни камайтириш ҳамда фарзанд манфаатларини янада тўлиқ ҳимоя қилиш имконини беради.

4-инфографика

Модель ариза беришга асосланган ёндашувдан ҳодисалар ва реестрларга асосланган ёндашувга ўтишни намён этади. Бунда давлат маълумотлар асосида ўзаро муносабатни бошлайди, қарор қабул қилиш ҳуқуқи эса фойдаланувчида сақланиб қолади. Шу билан бирга, модель ахборот сигналлари, юридик аҳамиятга эга ҳодисалар ва хавф сигналларини фарқлайди ҳамда фақат оилавий ҳолат ёки ота-онанинг яшаш жойи ўзгаргани асосида мажбурият бажарилмаётгани тўғрисида автоматик ҳулоса чиқарилишига йўл қўймайди.

4-БОБ | ХУЛОСАЛАР ВА ТАКЛИФЛАР

4.1. АСОСИЙ ХУЛОСАЛАР

Учта асосий маршрутнинг тизимли таҳлили фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқини амалга ошириш бир нечта тарқоқ механизмлар орқали ўтадиган мураккаб фойдаланувчи йўлини (user journey) ташкил этиши ҳақида хулоса чиқариш имконини беради. Ҳар бир маршрут доирасида алимент олувчи ҳаракатларни мустақил равишда бошлашга, турли субъектлар ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни мувофиқлаштиришга ва жараённинг боришини назорат қилишга мажбур бўлади. Бутун тизимнинг ўзаро боғлиқлигини таъминлаш вазифаси кўп жиҳатдан айнан алимент олувчи зиммасига юкланади.

Асосий муаммо жараён иштирокчилари ўртасида узлуксиз ва самарали коммуникациянинг мавжуд эмаслигидан иборат. **Ҳаётий вазиятнинг турли маршрутларига** банклар, нотариуслар, медиаторлар, адвокатлар ва судлар – алимент тўлаш тўғрисидаги келишув шартларига эътироз билдириш зарурати туғилган ҳолларда – жалб этилиши мумкин. Умуман олганда, ота-онада эҳтиёж юзага келиши мумкин бўлган **хизматлар ва сервислар рақамлаштирилган** ҳамда ушбу хизматлар ва сервисларни кўрсатувчиларнинг турли платформаларида мавжуд.

Хизматлар ва сервисларнинг айнан шундай тарқоқлиги улардан фойдаланувчиларни, яъни ота-онани, **битта ҳаётий вазият доирасида бир нечта платформа ва сайтларга мурожаат қилишга мажбур этади**. Илгари фуқаролар хизмат кўрсатувчиларнинг бинолари ўртасида жисмонан ҳаракатланишга мажбур бўлган бўлса, рақамлаштириш ислохотлари натижасида энди фойдаланувчилар платформа ва сайтлар ўртасида ҳаракатланишга мажбур бўлмоқда. Бундай ҳолат **my.gov.uz порталининг проактивлиги етарли даражада эмаслигини кўрсатади**.

Давлат органлари, ташкилотлар ва томонлар ўртасидаги ўзаро ҳамкорликдаги узилишлар алимент олувчи томонидан қўшимча ҳаракатлар амалга оширилиши заруратини юзага келтиради, маблағларни олиш муддатларини узайтиради ва тизимнинг умумий самарадорлигини пасайтиради. Натижада фарзанд манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган жараён унинг таъминотини бевосита таъминлаётган шахс учун мураккаб ва кўп ресурс талаб қиладиган жараёнга айланади.

Юқорида қайд этилганидек, ҳаётий вазиятларни таҳлил қилиш шундай триггерларни аниқлаш имконини берадики, улар юзага келгандан сўнг камида ҳаётий вазият, унинг эҳтимолий оқибатлари ҳамда ушбу вазиятдан келиб чиқадиган салбий оқибатларнинг олдини олиш учун тавсия этиладиган ҳаракатлар ҳақида тўлиқ ва ишончли ахборот олишга эҳтиёж пайдо бўлади. Энг кенг кўламда эса фойдаланувчи аниқ ҳаракатлар кетма-кетлиги ва мавжуд, шу жумладан онлайн хизматлар ҳамда сервисларга ҳаволаларни ўз ичига олган батафсил стратегияни олиши мумкин. Бундай **проактивлик ҳатто энг минимал шаклда ҳам алиментларни ихтиёрий равишда тўлаш улушини оширишга ва алиментлар бўйича қарздорликни камайтиришга, шунингдек натижада судлар ва Мажбурий ижро бюросидаги ишлар сонини қисқартиришга хизмат қилиши мумкин**.

Бундан ташқари, амалдаги оила қонунчилиги, хусусан алиментларга оид нормалар, умуман олганда, томонлар ўртасида келишувга эришишга, вояга етмаган фарзанднинг

молиявий эҳтиёжларини ота-она томонидан қоплашга, шунингдек алиментлар бўйича қарздорлик юзага келган ҳолларда ҳимоя механизмларини қўллашга йўналтирилган.

Ойлик алимент миқдорини белгилашда қонунчилик алимент тўловчининг даромадига нисбатан улушларга – $1/2$, $1/3$ ва $1/4$ га – таянади, шу билан бирга алимент тўловчида алимент миқдорида эътироз билдириш учун асослар бўлиши мумкинлигини назарда тутувчи муайян шартларни ҳам сақлаб қолади. Бундай ёндашув алимент тўловчининг даромади ҳеч бўлмаганда Тошкент шаҳри бўйича ўртача иш ҳақи миқдорида тенг бўлган ҳолларда адолатлидек кўриниши мумкин (2025 йил май ойида тахминан 10 млн сўм).

Муаммо шундаки, **алимент тўловчиларнинг кўпчилиги ўртача иш ҳақи миқдорида даромад олмайди ва алимент миқдори минимал истеъмоал харажатларидан паст бўлиб қолиши мумкин**. Бундай ҳолатда «тўлиқ бўлмаган оила»ни ижтимоий ҳимоя механизмлари орқали қўллаб-қувватлаш имконияти мавжуд, бироқ ҳисоб-китобларимиз бундай оиланинг даромадлари жуда паст бўлиши лозимлигини кўрсатди. Типик ҳаётий вазиятлар бўйича ўтказилган таҳлил Вазирлар Маҳкамасининг 35-сон қарори доирасида эҳтиёжмандликни аниқлашнинг амалдаги тартиби вояга етмаган фарзандлари бўлган оилаларнинг салмоқли қисмини ижтимоий ёрдам олувчилар сафидан тизимли равишда чиқариб қўйётганини кўрсатди. Сценарийдан қатъи назар — никоҳда бўлиш ёки уни бекор қилиш, алиментларнинг мавжуд ёки мавжуд эмаслиги, шунингдек уларнинг мунтазам тўланиши ёки тўланмаслиги — кўриб чиқилган барча ҳолатларда оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган даромад белгиланган энг кам чегарадан юқори бўлиб, бу бундай оилаларни тўловлар олиш ҳуқуқидан автоматик равишда маҳрум қилади. Бунда алимент мажбуриятининг расман мавжудлиги ҳар доим ҳам иккинчи ота-онанинг фарзанд таъминотидаги ҳақиқий иштирокини акс эттирмайди, аммо оила таркибини аниқлаш ва даромадни ҳисоблашда тизим томонидан инобатга олинади.

Тизимнинг истисно қилувчи хусусиятини янада кучайтирувчи қўшимча омил даромадларни ҳисоблаш методикасидир. Бир томондан, олинган алиментлар оила даромади сифатида ҳисобга олиниб, шу орқали унинг таъминланганлик кўрсаткичини оширади. Иккинчи томондан, ҳаёт кечиришни таъминлаш билан бевосита боғлиқ бўлган муҳим харажатлар, хусусан уй-жой ижараси учун тўловлар, ҳисоб-китобда инобатга олинмайди. Натижада объектив жиҳатдан ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалар ҳам эҳтиёжманд деб эътироф этилмайди, фарзанд таъминотида йўналтирилган алиментларни олиш эса амалда ижтимоий ёрдам олиш эҳтимолини пасайтиради. Бу ижтимоий сиёсат мақсадлари билан уни амалга оширишнинг амалдаги механизмлари ўртасида тизимли номувофиқлик мавжудлигини кўрсатади.

Ниҳоят, амалдаги қонунчилик таҳлили вояга етмаган фарзандлар таъминоти учун алиментларнинг ҳар ойда мунтазам тўланишини таъминлашга қаратилган алимент тўловчилар учун молиявий рағбатлантириш механизмлари ёки воситаларини аниқлаш имконини бермади.

Шундай қилиб, алимент олиш ҳуқуқини амалга оширишнинг мавжуд модел тарқоқлик, алимент олувчининг ҳаракатларига юқори даражада боғлиқлик ва фойдаланувчи эҳтиёжларига етарли даражада йўналтирилмаганлик билан тавсифланади. Бу иштирокчилар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик алимент олувчи зиммасидаги юкни имкон қадар камайтириш ва фарзанднинг таъминотни ўз вақтида ҳамда кафолатланган тарзда олишини таъминлашга қаратилган янада интеграциялашган, проактив ва инсонга йўналтирилган моделга ўтиш заруратини келтириб чиқаради.

Мавжуд моделда алимент олувчи амалда нафақат ҳуқуқ эгаси, балки жараённинг асосий мувофиқлаштирувчиси сифатида ҳам майдонга чиқади ва тизимдаги камчиликларни унинг барча босқичларида қоплашга мажбур бўлади. Бунда барча ҳуқуқий механизмлар манфаатларини таъминлаш учун қурилган фарзанднинг ўзи турли иштирокчилар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик самарадорлигига боғлиқ бўлиб қолади. Бундай вазият давлатнинг ролини қайта кўриб чиқишни талаб этади: пасив муносабат билдиришдан ҳаётий вазиятни фаол кузатиб боришга ўтиш, бунда фарзанд таъминотини таъминлаш алимент олувчининг саъй-ҳаракатлари натижаси эмас, балки кафолатланган ва тизимли равишда таъминланадиган жараёнга айланиши лозим.

4.2. ТАКЛИФЛАР

Таклиф этилаётган чора-тадбирлар ўз хусусияти ва амалга оширишга тайёрлик даражасига кўра фарқланади. my.gov.uz орқали проактив кузатиб бориш, идоралараро маълумот алмашинуви ва алимент мажбуриятининг рақамли профилини шакллантириш билан боғлиқ таклифлар давлат моделини такомиллаштиришнинг тизимли йўналишлари сифатида кўриб чиқилади. Фарзанд таъминотининг минимал кафолатланган даражасини белгилаш, етишмаётган суммани давлат томонидан қоплаш, махсус банк маҳсулотларини жорий этиш ҳамда айрим харажатларни алимент мажбуриятлари ҳисобига ўтказишни назарда тутувчи таклифлар эса қўшимча молиявий-иқтисодий, ҳуқуқий ва институционал таҳлилни талаб қилади ҳамда кейинчалик батафсил ишлаб чиқиш ёки пилот тарзда синовдан ўтказиш йўналишлари сифатида кўриб чиқилиши мумкин.

А. Проактив кузатиб бориш ва маълумотларни бошқаришни ривожлантириш бўйича таклифлар

1. Ўтказилган таҳлил алимент мажбуриятларини тартибга солишнинг амалдаги модели кўп жиҳатдан алимент тўловчи ва унинг ўз мажбуриятини бажармаслиги факти атрофида қурилганини кўрсатди. Бу алимент мажбуриятларини ҳисобга олиш ва маъмурий бошқариш тузилмасида ҳам, мажбурий ижро механизмларида ҳам намоён бўлади. Уларда асосий эътибор қарздорни, унинг даромадлари ва мол-мулкани аниқлашга, шунингдек унга нисбатан таъсир чораларини қўллашга қаратилади.

Шу билан бирга, бундай модель алиментга оид ҳуқуқий муносабатларнинг моҳиятини тўлиқ акс эттирмайди, чунки уларнинг асосий элементи вояга етмаган фарзанднинг таъминот олиш ҳуқуқидир. Амалдаги тизимда фарзанд давлат томонидан мустақил равишда ҳисобга олинадиган ва кузатиб бориладиган объект сифатида майдонга чиқмайди, унинг манфаатлари эса алимент олувчининг ҳаракатлари орқали билвосита амалга оширилади. Бу фарзанд ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кўп жиҳатдан давлат томонидан тизимли равишда йўлга қўйилган қўллаб-қувватлаш механизмига эмас, балки ота ёки онадан бирининг фаоллиги ва имкониятларига боғлиқ бўлиб қолишига олиб келади.

Шу муносабат билан тизимнинг марказий элементи сифатида **алиментларнинг бевосита манфаатдори бўлган вояга етмаган фарзанд белгиланадиган моделга ўтиш мақсадга мувофиқ** кўринади. Бундай ёндашувни амалга оширишнинг асосий воситаларидан бири аҳолининг базавий давлат реестридаги вояга етмаган фарзанд тўғрисидаги ёзув билан боғланган алимент мажбуриятининг рақамли профилини шакллантириш бўлиши мумкин. Бундай ёндашув барча фарзандлар учун алоҳида такрорий реестр яратилишини назарда тутмайди, чунки барча вояга етмаганлар

таъминот олиш ҳуқуқига эга. Рақамли профиль алоҳида яшаётган ота ёки онанинг фарзанд таъминотида иштирок этиш тартиби нотариал келишув, суд ҳужжати ёки ижро иши юритуви орқали расмийлаштирилган ҳолларда шакллантирилиши лозим.

Рақамли профилда мажбуриятнинг юридик асоси, алимент тўловчи ва алимент олувчи, тўловларнинг миқдори ва даврийлиги, ижро усули, маблағлар келиб тушиши тўғрисидаги маълумотлар, қарздорликнинг мавжудлиги, қўлланилган ижро чоралари ҳамда зарур ҳолларда фарзанднинг қўшимча ижтимоий қўллаб-қувватлаш чораларига бўлган ҳуқуқи акс эттирилиши мумкин. Бунда фарзанд маълумотларнинг марказий манфаатдори ва уларни ўзаро боғловчи элементи сифатида майдонга чиқиши, дастлабки маълумотларни юритиш учун жавобгарлик эса тегишли давлат реестрлари ва ахборот тизимлари зиммасида сақланиб қолиши лозим.

Бундай профилдан фойдаланиш фарзанд амалда олаётган таъминот етарли бўлмаган ва қўшимча ижтимоий қўллаб-қувватлаш чораларини олиш ҳуқуқи юзага келиши мумкин бўлган ҳолатларни ҳам аниқлаш имконини беради.

Яна бир мисол сифатида алиментларга оид суд ишлари реестрини шакллантиришни кўриб чиқиш мумкин. Унда тегишли суд жараёнлари ҳақидаги тўлиқ маълумотлар, жумладан томонлар, ишни кўриб чиқиш босқичлари ва қабул қилинган суд ҳужжатлари тўғрисидаги ахборот жамланади. Бундай реестрни my.gov.uz билан интеграция қилиш ўзаро ҳамкорликнинг проактив сценарийларини амалга ошириш имконини беради. Масалан, суд мажлиси тайинланганда тизим жараён иштирокчиларига хабарномаларни автоматик равишда юбориши, шунингдек алимент олувчининг иш берувчисини ходимга суд мажлисида иштирок этиш учун вақт ажратиш зарурлиги ҳақида хабардор қилиши мумкин. Худди шу тарзда давлат ижрочиси қўшимча ҳужжат айланмасига эҳтиёж қолдирмасдан, суд ҳужжатини тушунтириш тўғрисидаги сўровларни бевосита тизим орқали юбориши мумкин, иш мақомидаги барча ўзгаришлар эса фойдаланувчининг шахсий кабинетига автоматик равишда акс эттирилади.

Шундай қилиб, ҳаётий вазиятни кузатиб боришга йўналтирилган ўзаро боғлиқ реестрларни жорий этиш ўзаро ҳамкорликнинг проактив моделига ўтиш имконини беради. Бунда давлат нафақат фактларни қайд этади, балки алимент олувчи ва фарзанд манфаатларида зарур ҳаракатларни ҳам бошлайди, шу жумладан айрим қарорларни қабул қилади ва фуқаронинг қўшимча мурожаатсиз хизматлар кўрсатади.

Давлат реестрлари ва рақамли сервислар билан интеграция даромадлар шаффофлигини ошириш ва уларни кам кўрсатиш ҳолатларини аниқлаш учун ҳам шарт-шароит яратади. Бу мажбуриятлар миқдорини аниқроқ белгилаш ва алимент тўлашдан бўйин товлаш имкониятларини камайтиришга хизмат қилади.

2. Умуман олганда, давлат хизматлари ва сервисларининг проактивлигини ошириш, шунингдек фуқароларнинг давлат билан ўзаро ҳамкорлигини яхшилаш учун маълумотларни бошқаришнинг реестр моделига ўтиш орқали my.gov.uzни янада кучайтиришни давом эттириш зарур.

Реестр модели доирасида my.gov.uz алоҳида хизматлар агрегатори сифатида эмас, балки фуқаро давлат реестрларидаги маълумотлар асосида шакллантирилган ахборот, хабарномалар, ҳужжатлар ва тавсияларни автоматик равишда оладиган ягона фойдаланувчи интерфейси сифатида фаолият юритиши лозим. Бунда гап турли идораларда алоҳида реестрларнинг мавжудлиги ҳақида эмас, балки реестрлар ҳаётий вазиятларни кузатиб бориш учун юридик аҳамиятга эга маълумотларнинг асосий манбаига айланидиган, давлат органларининг бэк-офис тизимлари эса ушбу

маълумотларни шакллантириш, янгилаб бориш, уларнинг тўлиқлиги ва ишончилигини таъминлайдиган яхлит архитектуруни барпо этиш ҳақида бормоқда.

Бошқача айтганда, вазифа реестрларнинг ўзи учун янги реестрлар яратишдан эмас, балки уларни шундай бирлаштириш ва қўллашдан иборатки, натижада tu.gov.uz «фуқаро хизматни излайди» деган реактив моделдан «давлат фуқарони хабардор қилиш ва кузатиб боришни ўзи бошлайди» деган проактив моделга ўта олиши лозим.

Хусусан, фарзанд ва у билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги маълумотларнинг мавжудлиги зарур жараёнларни, жумладан томонларни хабардор қилиш, мажбуриятларни бажариш ҳолатини кузатиб бориш, шунингдек ижтимоий тўловларни ҳам ўз ичига олган бошқа қўллаб-қувватлаш механизмларини ишга туширишни автоматик равишда бошлаш имконини беради. Масалан, **ота-онанинг алоҳида яшаётгани аниқланганда тизим алимент тўловчига алиментларнинг минимал ёки базавий миқдори, уларни тўлаш тартиби, шунингдек мажбуриятни бажармасликнинг эҳтимолий ҳуқуқий оқибатлари тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган ахборот хабарномаларини автоматик равишда юбориши мумкин.** Худди шутарзда алимент олувчи ҳам ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг мавжуд механизмлари ва давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чоралари ҳақидаги маълумотларни ўз вақтида олиши мумкин.

Б. Кейинги ҳуқуқий, молиявий-иқтисодий жиҳатдан ишлаб чиқиш ва эҳтимолий пилот синовидан ўтказиш йўналишлари

3. Алиментларнинг асосий манфаатдори сифатида вояга етмаган фарзандга эътиборни қаратиш. Юқорида қайд этилганидек, тўлиқ бўлмаган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишнинг амалдаги тизими вояга етмаган фарзандни мустақил манфаатдор сифатида эмас, балки ижтимоий тўловлар тайинланиши учун «камбағаллик ёқасидаги оила» деб эътироф этилиши мумкин бўлган оиланинг бир қисми сифатида кўриб чиқади. Бунда амалиётда ҳатто энг кам миқдордаги алиментларни олиш ҳам оиланинг ҳар бир аъзосига тўғри келадиган расмий даромадни оширади, бу эса, ўз навбатида, бундай оиланинг эҳтиёжманд деб эътироф этилиши ва давлат томонидан қўллаб-қувватлаш олиш эҳтимолини пасайтиради.

Натижада фарзанд манфаатларини таъминлашга йўналтирилган алиментлар амалда оиланинг ижтимоий ҳимоя механизмларидан фойдаланиш имкониятини ёмонлаштирадиган парадоксал вазият юзага келади. Шундай қилиб, амалдаги модель бир вақтнинг ўзида фарзанд таъминотининг етарли даражасини кафолатламайди ва алимент тўловларининг етарли эмаслигини давлат маблағлари ҳисобидан қопламайди. Бу тизим вояга етмаган фарзанднинг ҳақиқий эҳтиёжларига эмас, балки оила даромадининг расмий кўрсаткичларига йўналтирилганини кўрсатади.

Кўрсатилган номувофиқликни бартараф этиш мақсадида вояга етмаган фарзанд минимал кафолатланган таъминот даражасини мустақил равишда олувчи сифатида кўриб чиқиладиган моделга ўтиш мақсадга мувофиқ кўринади. Мазкур модель доирасида ота-онанинг молиявий ҳолатидан қатъи назар, фарзанднинг энг зарур таъминот даражасини акс эттирадиган **бир нафар фарзанд учун алиментларнинг базавий миқдори** тушунчасини белгилаш таклиф этилади.

Шу билан бирга, амалда тўланаётган алиментлар базавий миқдордан кам бўлган ҳолларда давлат белгиланган даражагача бўлган фарқни қоплаб берадиган механизмни жорий этиш таклиф қилинади. Бундай ёндашув, бир томондан, алимент тўловчининг мажбуриятини сақлаб қолиш ва уни бажаришга рағбатлантириш, иккинчи томондан

эса, ота-онанинг виждонлилиги ёки тўлов қобилиятидан қатъи назар, фарзанд манфаатларининг кафолатланган ҳимоясини таъминлаш имконини беради.

Мазкур моделни жорий этиш даромадларни расмий ҳисобга олишдан вояга етмаган фарзанд таъминотининг амалдаги даражасини таъминлашга ўтиш, шунингдек алиментларнинг мавжудлиги ижтимоий қўллаб-қувватлаш имкониятини камайтирадиган, бироқ айни вақтда фарзанд фаровонлигининг етарли даражасини таъминламайдиган амалдаги ҳолатни бартараф этиш имконини беради.

Алиментларнинг базавий миқдорини жорий этиш алимент мажбуриятларини қабул қилиш тарзини ҳам ўзгартиради ва уларни ота-она ўртасидаги хусусий низо доирасидан давлат сиёсати соҳасига олиб чиқади. Мазкур моделда фарзанд мустақил манфаатдор сифатида, унинг таъминотини таъминлаш эса давлатнинг келажак фуқаросига киритаётган сармояси сифатида кўриб чиқилади.

4. Кўрсатилган чора-тадбирларга қўшимча равишда алимент тўловчиларнинг ихтиёрий иштирокини кенгайтириш ва тегишли ҳуқуқий муносабатлардаги низолилик даражасини пасайтиришга қаратилган молиявий механизмлар ҳамда рағбатларни ривожлантириш зарур деб ҳисобланади. Шу муносабат билан асосан мажбурлашга таянган моделдан алиментлар бошқариладиган ва олдиндан прогноз қилиш мумкин бўлган пул оқими сифатида кўриб чиқиладиган моделга ўтиш таклиф этилади. Бу алимент тўловчига ўз мажбуриятларини мослашувчан тарзда бажариш имконини берадиган воситаларни, жумладан автоматлаштирилган тўловлар, олдиндан тўлаш, шунингдек молиявий таъминлашнинг бошқа шакллари жорий этишни назарда тутди.

Хусусан, алимент тўлаш учун махсус жамғарма ҳисобварақларини жорий этиш имкониятини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ. Бундай ҳисобварақлар стандарт банк маҳсулотлариганисбатан юқори роқфоизставкасини ҳам ўзичига олган рағбатлантирувчи шартларни назарда тутиши мумкин. Ушбу ҳисобварақларга жойлаштирилган маблағлар фақат алимент мажбуриятларини бажариш учун ишлатилиши, ҳисобланган даромад эса маблағларни олдиндан ва мунтазам равишда киритиб бориш учун қўшимча рағбат бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бу, бир томондан, алимент тўловчиларнинг молиявий интизомини ошириш, иккинчи томондан эса, фарзанд манфаатларида тўловларнинг янада олдиндан прогноз қилинадиган ва барқарор бўлишини таъминлаш имконини беради.

Қўшимча равишда, Австралиядаги Services Australia Child Support тизимида қўлланиладиган механизмга ўхшаш тартибни жорий этиш мумкин. У алимент тўловчи томонидан бевосита фарзанд манфаатларида амалга оширилган харажатларни, масалан, таълим, тиббий хизматлар ёки бошқа зарур харажатлар учун тўловларни алимент мажбуриятлари ҳисобига тўлиқ ёки қисман ўтказиш имконини назарда тутди. Бу алимент тўловчининг фарзанд таъминотидаги ҳақиқий иштирок шакллари ҳисобга олиш ва томонлар ўртасидаги низолиликни камайтириш имконини беради.

Шундай қилиб, рағбатлантирувчи жамғарма маҳсулотлари ва мажбуриятларни бажаришнинг муқобил шакллари ўз ичига олган мослашувчан молиявий воситаларни ривожлантириш алиментга оид ҳуқуқий муносабатларни низоли соҳадан фарзанд манфаатларида ресурсларни тақсимлашнинг бошқариладиган тизимига айлантиришга хизмат қилади.

ИЛОВАЛАР

1-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ ИХТИЁРИЙ ТАРТИБДА ТЎЛАШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ).

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
1. Асосий сценарий (ихтиёрий тартибда келишувга эришиш ва бажариш)			
1	Музокараларни бошлаш	Ота-онадан бири	Алимент тўлаш тўғрисидаги келишув шартларини муҳокама қилишнинг бошланиши
2	Фарзанд таъминоти шартларини келишиш	Ҳар икки ота-она	Келишувнинг асосий шартлари келишилди (7-бандга ўтиш)
3	Ҳуқуқий ахборот олиш (ота-она келиша олмаган тақдирда)	Ота-она	Ҳуқуқ ва мажбуриятларни тушуниш
4	Медиаторга мурожаат қилиш (зарурат бўлганда)	Ота-она	Келишувга эришишга қўмаклашиш
5	Адвокатга мурожаат қилиш (зарурат бўлганда)	Ота-она	Келишув шартларини тайёрлаш
6	Алимент тўлаш тўғрисидаги келишувни тайёрлаш	Ота-она / адвокат	Келишувнинг тайёр матни
7	Нотариусга мурожаат қилиш	Ота-она	Ҳужжатларни топшириш
8	Келишувни нотариал тасдиқлаш	Нотариус	Ижро кучига эга келишув
9	Банк картаси / ҳисобварағини очиш	Банк	Маблағларни олишни таъминлаш
10	Алиментларни ихтиёрий тўлаш	Алимент тўловчи	Маблағларни ўтказиш
11	Алиментларни олиш	Фарзанд билан яшаётган ота ёки она	Фарзанд таъминотини таъминлаш
2. Муқобил сценарий (юримдик расмийлаштирмасдан ихтиёрий тўлаш)			
12	Келишувсиз ихтиёрий тўлаш тўғрисида қарор қабул қилиш	Алимент тўловчи	Тўловларнинг амалда бошланиши
13	Пул маблағларини бериш	Алимент тўловчи	Қисман / тўлиқ таъминот
14	Маблағларни олиш	Фарзанд билан яшаётган ота ёки она	Фарзанд таъминотини таъминлаш
15	Банк воситаларидан фойдаланиш	Банк / томонлар	Ҳисоб-китобларни соддалаштириш
3. Муқобил сценарий (ҳолатларнинг ўзгариши)			
16	Келишув шартларини қайта кўриб чиқиш	Ота-она	Шартларни ўзгартириш

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
17	Ўзгартишларни киритиш учун нотариусга мурожаат қилиш	Ота-она	Ўзгартишларни тасдиқлаш
18	Ихтиёрий тўловларни тўхтатиш	Алимент тўловчи	Таъминотнинг тўхтатилиши
4. Муқобил сценарий (суд орқали ҳимояга ўтиш)			
19	Суд орқали ҳимояланиш тўғрисида қарор қабул қилиш	Фарзанд билан яшаётган ота ёки она	Расмийлаштирилган тартиб-таомилларга ўтиш
20	Судга мурожаат қилишга тайёргарлик	Ота ёки она / адвокат	Суд босқичига тайёрлик
21	Суд ҳужжатини қабул қилиш	Суд	Келишув шартларини қайта кўриб чиқиш ёки қайта кўриб чиқишни рад этиш
5. Муқобил сценарий (алиментларни олиш чораларини кўрмаслик)			
22	Алимент олиш ҳуқуқи ҳақида ахборот олиш	Ота ёки она	Хабардорлик
23	Жараённи бошлашдан воз кечиш	Ота ёки она	Алиментга оид муносабатлар амалга оширилмаган
24	Фарзандни мустақил таъминлаш	Ота ёки она	Иккинчи ота-онанинг иштирок этмаслиги
6. Муқобил сценарий (ижтимоий қўллаб-қувватлаш)			
25	Эҳтиёжманд деб эътироф этиш учун мурожаат қилиш	Ота ёки она	Тартиб-таомилни бошлаш
26	Эҳтиёжмандликни баҳолаш	ИҲМА	Мақом бериш
27	Ижтимоий тўловларни тайинлаш	ИҲМА	Қўллаб-қувватлаш олиш
7. Барча босқичларда амалга оширилиши мумкин бўлган жараёнлар			
28	Ҳуқуқий ахборот олиш	Ота-она	Хабардорлик
29	Адвокатга мурожаат қилиш	Ота-она	Юридик кузатиб бориш
30	Медиаторга мурожаат қилиш	Ота-она	Низони ҳал этиш
31	Суд тартибига ўтиш	Ота-она	Суд босқичини бошлаш

2-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ СУД ТАРТИБИДА УНДИРИШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ).

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
1. Асосий сценарий (низо мавжуд бўлмаганда буйруқ тартибида иш юритиш)			
1	Ҳуқуқий ахборот олиш	Алимент олувчи	Мурожаат қилиш тартибини тушуниш
2	Адвокатга мурожаат қилиш (зарурат бўлганда)	Алимент олувчи	Ҳужжатларни тайёрлаш
3	Суд буйруғини бериш тўғрисидаги аризани тайёрлаш	Алимент олувчи / адвокат	Тайёр ариза
4	Аризани судга топшириш	Алимент олувчи	Буйруқ тартибида иш юритишни бошлаш
5	Аризани суд томонидан қабул қилиш	Суд	Иш юритишни қўзғатиш
6	Аризани томонларни чақирмасдан кўриб чиқиш	Суд	Суд ҳужжатини тайёрлаш
7	Суд буйруғини чиқариш	Суд	Суд буйруғи
8	Суд буйруғини томонларга юбориш	Суд	Томонларни хабардор қилиш
9	Суд буйруғини олиш	Алимент олувчи	Ижро ҳужжати
2. Муқобил сценарий (суд буйруғини бекор қилиш)			
10	Суд буйруғига эътироз билдириш	Алимент тўловчи	Бекор қилиш жараёнини бошлаш
11	Суд буйруғини бекор қилиш	Суд	Буйруқ тартибида иш юритишни тугатиш
12	Даъво тартибида мурожаат қилиш ҳуқуқини тушунтириш	Суд	Даъво тартибида иш юритишга ўтиш
3. Асосий сценарий (низо мавжуд бўлганда даъво тартибида иш юритиш)			
13	Даъво аризасини тайёрлаш	Алимент олувчи / адвокат	Тайёр даъво аризаси
14	Даъво аризасини судга топшириш	Алимент олувчи	Даъво тартибида иш юритишни бошлаш
15	Даъво аризасини қабул қилиш	Суд	Ишни қўзғатиш
16	Ишни суд муҳокамасига тайёрлаш	Суд	Суд мажлисини тайинлаш
17	Томонларнинг суд жараёнида иштирок этиши	Томонлар / адвокатлар	Ўз позицияларини баён этиш
18	Ишни мазмунан кўриб чиқиш	Суд	Далилларни текшириш

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
19	Суднинг ҳал қилув қарорини қабул қилиш	Суд	Суднинг ҳал қилув қарори
20	Ҳал қилув қарорини томонларга юбориш	Суд	Томонларни хабардор қилиш
4. Муқобил сценарий (апелляция тартибида шикоят қилиш)			
21	Апелляция шикоятини бериш	Олувчи / тўловчи	Қайта кўриб чиқишни бошлаш
22	Шикоятни кўриб чиқиш	Апелляция инстанцияси	Қонунийликни текшириш
23	Апелляция ажримини қабул қилиш	Суд	Қарорни тасдиқлаш / ўзгартириш
24	Ажримни томонларга юбориш	Суд	Томонларни хабардор қилиш
21	Апелляция шикоятини бериш	Олувчи / тўловчи	Қайта кўриб чиқишни бошлаш
22	Шикоятни кўриб чиқиш	Апелляция инстанцияси	Қонунийликни текшириш
5. Суд босқичини якунлаш			
25	Суд ҳужжатининг қонуний кучга кириши	Суд	Ижро этишнинг мажбурийлиги
26	Ижро ҳужжатини олиш	Алимент олувчи	Мажбурий ижро этиш имконияти
27	Мажбурий ижро бюросига мурожаат қилишга тайёргарлик	Алимент олувчи	Ижро босқичига ўтиш
6. Барча босқичларда амалга оширилиши мумкин бўлган жараёнлар			
28	Ҳуқуқий ахборот олиш	Томонлар	Хабардорлик
29	Адвокатга мурожаат қилиш	Томонлар	Юридик кузатиб бориш
30	Келишув битимини тузиш	Томонлар	Низони ҳал этиш
31	Медиацця келишувини тузиш	Томонлар / медиатор	Судгача / суд тартибида ҳал этиш
32	Келишувни суд томонидан тасдиқлаш	Суд	Юридик куч бериш
33	Суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш	Томонлар	Суд назорати

3-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАРНИ МАЖБУРИЙ ТАРТИБДА УНДИРИШНИНГ НАМУНАВИЙ СЦЕНАРИЙСИ (КЕТМА-КЕТЛИГИ).

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
1. Асосий сценарий (ижро ишини қўзғатиш ва ижро этиш)			
1	Мажбурий ижро этиш тўғрисида ариза бериш	Алимент олувчи	Ижро иши юритувини бошлаш
2	Ижро ҳужжатини текшириш	Давлат ижрочиси	Қўзғатиш / қайтариш тўғрисида қарор қабул қилиш
3	Ижро иши юритувини қўзғатиш	Давлат ижрочиси	Ижро иши юритувининг бошланиши
4	Томонларни хабардор қилиш	Давлат ижрочиси	Иштирокчиларни хабардор қилиш
5	Ихтиёрий ижро этиш учун муддат бериш	Давлат ижрочиси	Ихтиёрий тўлаш имконияти
6	Алиментларни ихтиёрий тўлаш	Алимент тўловчи	Қарздорликни сўндириш
7	Банк картасини очиш / янгилаш	Банк / давлат ижрочиси	Маблағларни олишни таъминлаш
8	Алиментларни даромаддан ушлаб қолиш	Иш берувчи	Мунтазам тўловлар
9	Ушлаб қолинган маблағларни ўтказиш	Иш берувчи	Алиментларни олиш
2. Мажбурий сценарий (таъсир чоралари)			
10	Даромадлар ва мол-мулк тўғрисида ахборот сўраш	Давлат ижрочиси	Ундириш манбаларини аниқлаш
11	Қарздорни / мол-мулкни қидириш	Давлат ижрочиси	Турган жойини аниқлаш
12	Мол-мулкни хатлаш	Давлат ижрочиси	Мол-мулкни тасарруф этишни чеклаш
13	Мол-мулкни реализация қилиш	Давлат ижрочиси	Маблағларни олиш
14	Қарздорнинг четга чиқишини чеклаш	Давлат ижрочиси	Ижрони рағбатлантириш
15	Мажбурият бажарилганда чекловни олиб ташлаш	Давлат ижрочиси	Қарздорнинг ҳуқуқларини тиклаш
3. Жавобгарлик			
16	Маъмурий жавобгарликка тортиш	Давлат ижрочиси / суд	Санкциялар тайинлаш
17	Жиноий жавобгарликка тортиш	Суд / ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар	Жиноий таъқиб
4. Муқобил молиявий сценарий			
18	Алиментларни олдиндан тўлаш суммасини ҳисоблаш учун мурожаат қилиш	Алимент тўловчи	Суммани аниқлаш
19	Сумма ҳисоб-китобини бериш	Давлат ижрочиси	Мажбурият миқдорини аниқлаш
20	Ижро этиш тартибини ўзгартириш тўғрисида судга мурожаат қилиш	Алимент тўловчи	Кўриб чиқишни бошлаш

№	Ҳаракат номи	Ким амалга оширади	Натижа
21	Кўриб чиқиш ва ажрим қабул қилиш	Суд	Ижро этиш тартибини ўзгартириш
22	Алиментларни олдиндан тўлаш	Алимент тўловчи	Мажбуриятни бажариш
23	Гаров киритиш	Алимент тўловчи	Ижрони таъминлаш
5. Муқобил сценарий (алимент жамғармаси)			
24	Алимент жамғармасидан тўлов олиш учун мурожаат қилиш	Алимент оловчи	Тўловни бошлаш
25	Тўловни тайинлаш	Давлат органи	Маблағларни олиш
26	Жамғарма фойдасига маблағларни ундириш	Давлат ижрочиси	Давлат харажатларини қоплаш
6. Ижро иши юритувини якунлаш			
27	Мажбуриятни тўлиқ бажариш	Алимент тўловчи	Қарздорликни сўндириш
28	Қарздорлик мавжуд эмаслиги тўғрисида маълумотнома бериш	Давлат ижрочиси	Ижро этилганини тасдиқлаш
29	Ижро иши юритувини тугатиш	Давлат ижрочиси	Жараённи якунлаш
7. Барча босқичларда амалга оширилиши мумкин бўлган жараёнлар			
30	Ижрочининг ҳаракатлари устидан шикоят қилиш	Оловчи / тўловчи	Суд назорати
31	Ижро этиш усули ва тартибини ўзгартириш	Томонлар / суд	Ижрони тузатиш
32	Ижро иши юритувини тўхтатиб туриш	Томонлар / давлат ижрочиси	Вақтинча тўхтатиш
33	Иш юритувни тугатиш	Давлат ижрочиси / суд	Якунлаш
34	Келишув битими / медиация келишувини тузиш	Томонлар	Низони ҳал этиш

4-ИЛОВА. АЛИМЕНТ ОЛУВЧИНИНГ ЙЎЛИ: БОСҚИЧЛАР, ИШТИРОКЧИЛАР ВА УЗИЛИШ НУҚТАЛАРИ

Алимент олиш – бу мураккаб йўл бўлиб, унда оловчи доимий ёрдамга муҳтож. Алимент оловчи ва ҳимояга муҳтож боланинг ҳуқуқлари ва манфаатлари доимий иштирок ва мувофиқлаштирилган ҳаракатлар талаб этади.

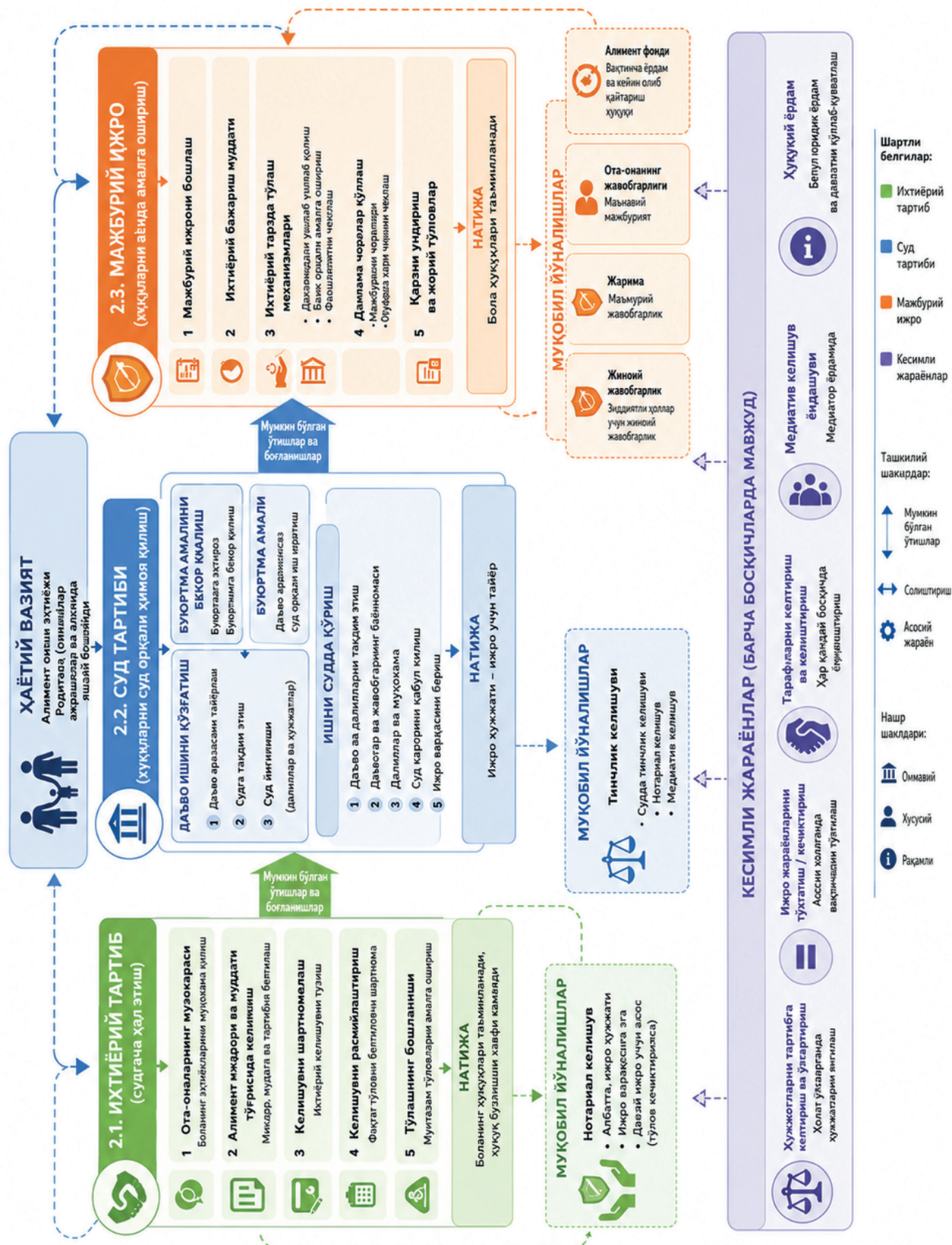
5-ИЛОВА. АЛИМЕНТЛАР ЭКОТИЗИМИ: КИМ КИМ БИЛАН ЎЗАРО ҲАМКОРЛИК ҚИЛАДИ

Алимент мажбуриятларини бажариш, суд тартиби ва мажбурий ижро орқали мажбурий ундириш жараёнларининг экотизими.

6-ИЛОВА. АЛИМЕНТ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ АМАЛГА ОШИРИШ ТИЗИМИ: СЦЕНАРИЙЛАР ВА ЎТИШЛАР

Жараён чизиқли змас: барча босқичларда сценарийлар ва ўтишлар мавжуд

[illegible]

8-ИЛОВА. ВОЯГА ЕТМАГАН ФАРЗАНДЛАРИ БЎЛГАН ОИЛАЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ТИЗИМИДАН ЧЕТДА ҚОЛИШИ

Таҳлил кўрсатдики, даромадни ҳисоблашнинг амалдаги методикаси оилаларни вояга етмаган фарзандлари билан ижтимоий қўллаб-қувватлашдан тизимли равишда четлаб кўяди. 3 ПҚМ №35 ий йўқ.

ЧЕТДА ҚОЛИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛЛАРИ	
 Алиментлар даромад сифатида ҳисобга олинади Расмий даромадни оширади Ҳатто нотўғри (ноаниқ) тўловлар ҳам оила даромади сифатида ҳисобга олинади.	 Харажатлар ҳисобга олинмайди (масалан, ижара учун) Оилалар турар жой ижараси учун харажат қилса-да, бу расмий даромадни камайтирмайди. ► Турар жой ижараси ва бошқа муҳим харажатлар расмий даромадни камайтирмайди.
ОМИЛ	ТАЪСИРИ
 Никоҳда, алиментсиз	— аҳволни ёмонлаштиради
 Никоҳда, алимент билан	— даромадни оширади
 Ажрашган, алиментсиз	— ёрдам бермайди
 Қўшимча харажатлар (масалан, ижара)	— ҳисобга олинмайди

АЛИМЕНТЛАРНИНГ РАСМАН МАВЖУДЛИГИ АМАЛДА ИЖТИМОИЙ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ОЛИШ ЭҲТИМОЛИНИ ПАСАЙТИРАДИ